

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира

Гнатюка, Україна

Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Університет м. Ясси імені Олександра Іоана Кузи, Румунія

Кафедра соціології і соціальної роботи

Вища лінгвістична школа (WSL), м. Ченстохова, Польща

Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації

Тернопільський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

ГО «Центр соціального розвитку та інновацій»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Збірник наукових праць за матеріалами
ІХ Міжнародної науково-практичної конференції

(Тернопіль, 9-10 квітня 2020 року)

Тернопіль, 2020

УДК 364. 4

ББК 65. 9

*Рекомендовано до друку вченою радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

А 43 Соціальна робота: виклики сьогодення: Збірник наукових праць за матеріалами ІХ Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слезанської – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2020. – 66 с.

У випуску вміщено матеріали наукових праць молодих учених та фахівців соціальної сфери, проведеної кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в м. Тернополі 9-10 квітня 2020 року.

УДК 364. 4

ББК 65. 9

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. НАУКОВІ ПРАЦІ МОЛОДИХ УЧЕНИХ	
<i>Д. Бойко</i> Організація менеджером соціокультурної діяльності дозвілля дітей молодшого шкільного віку на основі використання рухливих ігор та забав	
<i>Н. Гевко</i> Сутність теоретичних моделей професійного вигорання	
<i>М. Головчак</i> Діяльність соціально-культурних центрів з організації дозвілля молоді	
<i>І. Джура</i> Розвиток соціокультурної сфери в Україні	
<i>О. Котунович</i> Особливості агресивної поведінки підлітків загальноосвітньої школи-інтернат	
<i>М. Коцюба</i> Ейджизм як соціальна проблема	
<i>С. Кузик</i> Особливості підготовки старшокласників загальноосвітньої школи-інтернат до сімейного життя	
<i>Н. Лісова</i> Особливості виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в прийомних сім'ях	
<i>А. Марчук</i> Потенціал соціокультурної анімації у роботі з дітьми: на прикладі християнського табору	
<i>Т. Морозович</i> Діяльність університетів третього віку	
<i>С. Пасерба</i> Аналіз основних наукових теорій і концепцій розвитку кар'єри	
<i>М. Перожишин</i> Загальні підходи до характеристики професійної діяльності фахівця соціокультурної сфери	
<i>Я. Рожко</i> Формування культури вільного часу у студентів: соціальний аспект	

<i>О. Федорук</i> Вплив діяльності органів студентського самоврядування на формування управлінської культури майбутніх соціальних працівників	
<i>Т. Чумак</i> Формування морально-вольових якостей ділової людини у старшокласників	
<i>Д. Шведецький</i> Особливості використання інноваційних інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників	
<i>І. Шевчук</i> Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні	
<i>Ю. Ягла</i> Особливості соціальної роботи з жінками, які постраждали від сімейного насильства	
<i>Н. Яковенко</i> Особливості використання інноваційних технологій в соціальній роботі	
<i>А. Яремечко</i> Комунікативна майстерність соціального працівника	

СЕКЦІЯ 1. НАУКОВІ ПРАЦІ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Діана Бойко,
студентка 2 курсу
спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
princesad327@gmail.com

Науковий курівник:
доктор педагогічних наук, доцент
С.М. Калаур

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕНЕДЖЕРОМ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР ТА ЗАБАВ

В Україні нині активно здійснюється модернізація соціокультурної діяльності, мета якої створити належні умови, за яких більша частина людей, скориставшись усіма здобутками й перевагами національної системи дозвілля, зможе бути соціально мобільною, активною й творчою в європейському співтоваристві та максимально задовольняти свої інтереси під час відпочинку. Сьогодні реальний рівень професіоналізму та можливості організації соціокультурної діяльності стає одним з найважливіших критеріїв оцінки професійної діяльності менеджера соціокультурної діяльності.

Слід зазначити, що в нашій країні уже склалися певні форми виховної та дозвіллевої роботи, однак між різними видами такої діяльності часто немає належного зв'язку, часто відсутній облік конкретних інтересів і потреб різних груп населення. Отже, завдання менеджера соціокультурної діяльності полягає в тому, щоб виробити систему своєї практичної діяльності та знайти доступні та, разом з тим, ефективні методи організації своєї роботи. З огляду на зазначене, у нових соціально-економічних умовах об'єктивно виникає необхідність переходу від державно-адміністративної до професійно-компетентної роботи в соціокультурній сфері.

У процесі дослідження встановлено, що питання організації дозвілля в загальноосвітніх закладах вивчали вітчизняні дослідники Т. Веретенко, Л. Коваль, С. Хлебик та ін. З'ясовано, що соціально-педагогічні аспекти виховання дітей дошкільного віку досліджували Т. Алексеєнко, С. Болтівець, О. Кононко, Т. Поніманська та ін. Науковці розкривають зміст соціального виховання дітей, наголошують на важливості співпраці з батьками. На думку дослідників, залучення менеджера соціокультурної діяльності до організації виховної роботи сприятиме попередженню негативних проявів насильства у дитячому середовищі, згуртує дітей, розкриє їх творчість, забезпечить своєчасну нейтралізацію несприятливих наслідків булінгу, а також сприятиме ефективній організації різноманітних виховних заходів.

Насамперед акцентуємо увагу на тому, що вітчизняні вчені наголошують на катастрофічному зниженні рівня здоров'я дітей, а основними причинами вбачають довготривале сидіння, які зумовлені багатогодинними переглядами телепередач, застосуванням комп'ютерної техніки, поширенням шкідливих звичок та зменшенням рухової діяльності. Проведені нами спостереження та опитування дітей молодшого шкільного віку міста Теребовлі підтверджують зниження їх рухової активності. Більшість дітей не відвідують занять спортивних секцій у загальноосвітніх закладах, та дитячо-юнацьких спортивних школах, не грають рухливі ігри та забави після шкільних уроків на дозвіллі. Однією із причин є незнання дітьми рухливих ігор, а також невикористання цих ігор у практичній діяльності менеджерів соціокультурної діяльності. саме ці аспекти і були покладені в основу написання нами статті.

Мета нашої публікації – обґрунтувати вагомість рухливих ігор і забав для організації дозвіллевої діяльності менеджером соціокультурної діяльності.

У ході вивчення означеного кола питань було з'ясовано, що саме в іграх та забавах відображаються звичаї українського народу, їх побут та уявлення про світ. У статті «До проблеми термінології ігрової діяльності дітей» В. Левків (Левків, 2001) пояснює відмінність гри від забави. Так, рухлива гра спрямована на перемогу кого-небудь із учасників, тобто у рухливій грі є змагальний характер. У забаві не виграє ніхто. Наприклад, «Вудочка» – це гра, тому що є переможець, а «Лови м'яч», «Подоланочка» – забави, адже переможець не виявляється.

Насамперед дітям цікавий сам процес дій під час участі у рухливих іграх та забавах, які передбачають миттєві зміни ігрових ситуацій. Учасниками доводиться самостійно знаходити вихід з непередбачених ситуацій, намічати мету, встановлювати взаємодії з товаришами, проявляти спритність, витривалість і силу. Нами було встановлено, що навіть саме нагадування про наступну гру викликає у дітей позитивні емоції, приємне хвилювання. Серед учених поширена думка, що гра – це структурна модель поведінки дитини, адже за допомогою гри вона пізнає довкілля і готується до активного його перетворення. Отже, ми повністю підтримуємо позицію про те, що за допомогою рухливих ігор і забав діти готуються до життя. З огляду на це в арсеналі менеджера соціокультурної діяльності повинні бути і рухливі ігри, а також і забави.

Відзначимо ще один позитив. Так, гра і забава включають всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи із предметами, а тому є незамінним засобом фізичного виховання дітей. Світ ігор дуже різноманітний: рухливі, сюжетні, народні, рольові, спортивні, імітаційні, командні, групові, ігри-естафети, ігри-конкурси, ігри-забави, ігри-змагання. Варто враховувати і те, що під час проведення рухливих ігор та забав діти повторюють, закріплюють, удосконалюють рухові вміння і навички, розвивають фізичні якості. Наприклад, граючи в ігри «Влуч у мішень», «Влуч у ціль», «Снайпери», «Мисливці і качки», учні вдосконалюють вміння і навички у метанні малого м'яча; «Вудочка», «Горобці-стрибунці» – у стрибках; в іграх-естафетах поряд із розвитком фізичних якостей (швидкості, спритності, сили, витривалості та гнучкості) реалізуються міжпредметні зв'язки (з математикою, українською та іноземною мовами, Я і Україною, музикою). Під час проведення рухливих ігор та забав діти пізнають довкілля («Хто де живе», «У зоопарку», «Бузьки», «Пошта йде у всі міста»), історію рідного краю («Запорожець на Січі», «Роксолана у полоні»), розширюють світогляд та поглиблюють власні знання («Листоноші», «Поле чудес у спорті», «Космонавти»).

Отже, організація дозвілєвої діяльності дітей із застосуванням ігор, забав дає можливість майбутньому менеджеру соціокультурної діяльності з великою ефективністю вирішувати освітні завдання. Зокрема, виховне значення ігор і забав насамперед полягає у наступному:

- виховують моральні та вольові якості дітей;
- розвивають любов до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу;
- задовольняють потреби у руховій активності та дисциплінують дітей;
- формують любов до щоденних і систематичних занять фізичними вправами на дозвіллі.

У підсумку відзначимо, що сьогодні існує надзвичайно високий попит на фахівців, що вміють професійно організувати дозвілля та соціокультурну діяльність. Дозвілля, побудоване на руховій активності дитини, сприятиме збереженню і зміцненню її здоров'я, вихованню та всебічному розвитку, а в кінцевому результаті – підготовці молодшої особистості до активної життєдіяльності у суспільстві. Як було з'ясовано, ефективним засобом організації дозвілля дітей молодшого шкільного віку є організація рухливих ігор і забав на свіжому повітрі. У арсеналі менеджера соціокультурної діяльності вони повинні посісти належне місце.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані у площину практичного дослідження знань менеджерів соціокультурної діяльності методики організації рухливих ігор та забав для дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

Левків В. До проблеми термінології ігрової діяльності дітей. *Молода спортивна наука України*: Зб. наук. ст. з галузі фізичної культури і спорту. Л. : ЛДІФК, 2001. Вип. 5. Т.1. С. 103–105.

Н. Гевко,

студентка 5 курсу

спеціальності «Дошкільна освіта»

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка,

natalkagevko@gmail.com

Науковий курівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

О. Л. Главацька

СУТНІСТЬ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Швидкий темп життя, постійні зміни в економічній, політичній та соціальній сферах держави висувають високі вимоги до життєдіяльності людей. Ці процеси сприяють тому, що персонал організацій зазнає великого психологічного навантаження. Як наслідок, у значній кількості працівників виникають ознаки професійного вигорання та стресу.

Професійне вигорання – це складний психофізіологічний феномен, якому властиві емоційне, фізичне й когнітивне виснаження унаслідок тривалого емоційного навантаження. Характерними ознаками є психосоматичні нездужання, безсоння, негативне ставлення до роботи, тривожність, дратівливість, образливість, загальний пригнічений настрій та закономірний спектр пов'язаних з цим емоцій – цинізм, песимізм, апатія, депресія, переживання почуття провини, втрату мотивації та відповідальності та ін. Даний синдром проявляється в депресивному стані, почутті втоми та спустошеності, неспроможності бачити позитивні результати своєї праці, негативному ставленні до роботи і життя в цілому.

Проблема професійного вигорання знайшла своє відображення у працях таких зарубіжних вчених: К. Маслач, Б. Перлман, Г. Сельє, Х. Фрейденбергер, Е. Хартман та ін. У вітчизняній науці проблема професійного вигорання порушується В. Бойко, Н. Водоп'яною, С. Максименко, Т. Форманюк та ін.

Висвітленням змісту та структури синдрому професійного вигорання займалися: М. Буриш, Л. Карамушка, Н. Левицька, С. Максименко, В. Орел, та ін. Аналізу основних детермінантів синдрому професійного вигорання присвячені роботи М. Борисова, Т. Зайчикова, К. Малишева, Т. Форманюк та ін. Дослідженням та розробкою методів діагностики щодо синдрому професійного вигорання займалися науковці: В. Бойко, Н. Водоп'янова, Т. Ронгинська, А. Рукавішников, А. Серебрякова, О. Старченкова та ін.

Метою статті є висвітлення сутності теоретичних моделей синдрому професійного вигорання.

Вивчення проблеми професійного вигорання завжди була в центрі уваги світової спільноти науковців. Аналіз наукової літератури свідчить, що на сьогодні немає єдиного погляду на модель, яка б комплексно відображала механізми і принципи виникнення професійного вигорання. Розбіжності в поглядах зарубіжних та вітчизняних науковців щодо причин, які спричиняють виникнення синдрому, зумовили виокремлення декількох моделей професійного вигорання, що описують даний феномен. У науковій літературі описані такі моделі синдрому професійного вигорання: однофакторна, двофакторна, трьохфакторна, чотирьохфакторна та процесуальна [1; 2; 4]. Розкриємо сутність кожної з цих моделей.

Вчені Д. Пайнз та Н. Аронсон у 1988 році розробили однофакторну модель. Відповідно до неї, вигорання – це стан фізичного, емоційного і когнітивного виснаження, викликаного тривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях. Автори одновимірної моделі розглядають виснаження в якості головної причини (компоненту), а інші прояви дисгармонії, переживань і поведінки вважають наслідком. Ризик вигорання загрожує не тільки представникам соціальних професій.

Двофакторну модель дослідили голландські вчені Д. Дірендонк, Х. Сікма, В. Шауфелі у 1994 році. За результатами дослідження, проведеного серед медсестер, синдром професійного вигорання вчені звели у двомірну конструкцію, що складається з емоційного виснаження та деперсоналізації. Перший афективний компонент, відноситься до сфери скарг на своє здоров'я, фізичне самопочуття, нервові напруження та емоційне виснаження. Другий – деперсоналізація – проявляється у зміні відносин до клієнтів, або до самого себе.

Дослідники К. Маслач та С. Джексон обґрунтували трьохфакторну модель. Вони вважали, що синдром професійного вигорання включає в себе емоційне виснаження, деперсоналізацію і редукцію особистих досягнень. Емоційне виснаження розглядається як почуття емоційної спустошеності й втоми, викликане роботою. Деперсоналізація визначається як негативне ставлення до праці та до її предмету в цілому (до якості виконання роботи). У соціальній сфері деперсоналізація передбачає негуманне ставлення до об'єктів праці і байдужу позицію щодо колег. Редукція професійних досягнень розуміється як виникнення у працівників почуття некомпетентності у своїй професійній сфері [3]. Запропоновані три компоненти професійного вигорання відображають специфіку тієї професійної сфери, в якій вперше був виявлений даний феномен. Особливо це стосується другого компонента вигорання – деперсоналізації, який характеризує стан сфери соціального обслуговування людей і надання їм допомоги.

Чотирьохфакторну модель досліджували вчені Е. Іваницький, Дж. Шваб у 1981 році та В. Фірс, Дж. Мімс у 1985 році. У даній моделі синдрому професійного вигорання один із елементів (емоційне виснаження, деперсоналізація або редукція особистих досягнень) поділяється на два окремих фактора. Наприклад, деперсоналізація, пов'язана з роботою і з реципієнтами відповідно.

Динамічну модель розробив у 1994 році вчений М. Буріш. Дана модель розглядає професійне вигорання як процес, що розвивається в часі і має певні етапи. За даною моделлю спочатку виникають значні енергетичні затрати, що є наслідком високої позитивної установки на виконання професійної діяльності. У міру розвитку синдрому з'являється відчуття втоми, яке поступово змінюється розчаруванням, зниженням інтересу до своєї роботи. Вчений зазначив, що розвиток професійного вигорання є індивідуальним і визначається відмінностями в емоційно-мотиваційній сфері, а також умовами, в яких відбувається професійна діяльність людини [5].

К. Маслач вважає, що прояви професійного вигорання можуть мати три стадії. На першій стадії професійного вигорання індивідуум емоційно та фізично виснажений, тому може скаржитися на постійний головний біль, застуду тощо. Для другої стадії професійного вигорання характерними є два симптоми: у працівника може розвинути негативне, цинічне, знеособлене ставлення до людей або до себе. Третя стадія – повне професійне вигорання, що характеризується повною неприйнятністю навколишнього світу [6].

Таким чином, найзагальнішими та визнаними теоретичними моделями професійного вигорання є: однофакторна, двофакторна, трьохфакторна, чотирьохфакторна та динамічна моделі. За даними моделями розвиток синдрому відбувається за стадіями і певними етапами. Проте генезис професійного вигорання індивідуальний і визначається відмінностями в емоційно-мотиваційній сфері, а також умовами, в яких протікає професійна діяльність людини.

Список використаних джерел

1. Баробанова М. В. Изучение психологического содержания синдрома эмоционального сгорания : учебное пособие / М. В. Баробанова. – М. : Педагогика, 2005. – 527 с.
2. Брецько І. І. Психологічна симптоматика професійного вигорання особистості / І. І. Брецько // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 12. – Кам'янець Подільський : Аксіома, 2014. – С. 110–120.
3. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания : диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – СПб. : Питер, 2016. – 336 с.

4. Карамушка Л. М. Проблема синдрому «професійного вигорання» в педагогічній діяльності в зарубіжній та вітчизняній психології / Л. М. Карамушка, Т. В. Зайчикова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – 2006. – Т. 1. – С. 210–217.
5. Орёл В. Е. Синдром психического выгорания личности / В. Е. Орёл. – М. : Ин-т психологии РАН, 2005. – 330 с.
6. Савчук І. В. Синдром «професійного вигорання» / І. В. Савчук // Інноваційний досвід у професійно-технічній освіті : наук.-метод. веб-журнал. – 2010. – № 9. – С. 96–110. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://proftekhsvita.org.ua/static/files/journal_PTO_09.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Марія Головчак,
студентка 3 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
golovchak.mariya@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Г. М. Олійник

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ З ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем діяльності соціально-культурних центрів на шляху вирішення даної задачі, є організація дозвіллевої діяльності молоді. Вільний час є одним з важливих засобів формування особистості молодої людини. Він безпосередньо впливає і на його виробничо-трудова сферу діяльності, бо в умовах вільного часу найбільш сприятливо відбуваються рекреаційно-відновні процеси, що знімають інтенсивні фізичні й психічні навантаження. Використання вільного часу молоддю є своєрідним індикатором її культури, кола духовних потреб й інтересів конкретної особистості молодої людини або соціальної групи.

Будучи частиною вільного часу, дозвілля привертає молодь його не регламентованістю і добровільністю вибору його різних форм, демократичністю, емоційною забарвленістю, можливістю поєднувати фізичну і інтелектуальну діяльність, творчу і споглядальну, виробничу й ігрову. Для значної частини молодих людей соціальні інститути дозвілля є провідними сферами соціально культурної інтеграції і особової самореалізації. Проте всі ці переваги дозвіллевої сфери діяльності поки що не стали надбанням, звичним атрибутом способу життя молоді.

Удосконалення діяльності соціально-культурного центру з організації дозвілля сьогодні є актуальною проблемою. І її вирішення повинне йти активно за усіма напрямками: вдосконалення господарського механізму, розробка концепцій установ культури в нових умовах, підходи до моделі й професії клубного працівника, зміст діяльності, планування і управління установ сфери дозвілля.

Інтерес до проблем молоді носить постійний і стійкий характер у вітчизняній філософії, соціології, психології, педагогіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковий аналіз теорії та практики культурно-дозвіллевої діяльності значний внесок зробили Ю. Стрільцов, М. Плоткін, В. Ковшаров, Т. Кисельова, Ю. Красильников, А. Капська, С. Харченко, І. Корсун, С. Кузьміна та ін.

Питання вивчення дозвілля молоді досліджували Г. Пруденський, Б. Трушин, В. Петрушев, В. Піменова, О. Гордон, Е. Соколов, І. Бестужев-Лада. До проблеми, що вивчаються нами, близькі роботи по саморозвитку і самореалізації особистості у сфері дозвілля (А. Беляєва, О. Каргин, Т. Бакланова), з питань психології особистості (Г. Андреева, А. Петровский та ін.).

Дослідження названих авторів мають важливе значення для вдосконалення теорії і методики культурно-дозвіллевої діяльності молоді. Але ще ряд питань і проблем по цій темі залишаються на стадії вивчення.

Мета статті: розкрити діяльність соціально-культурних центрів з організації дозвілля молоді.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дозвілля як частина вільного часу, залучає молодь своєю не регламентованістю і добровільністю вибору його різних форм, демократичністю, емоційною насиченістю, можливістю поєднати в ньому фізичну й інтелектуальну діяльність, творчу і споглядальну, виробничу й ігрову. Для значної частини молодих людей соціальні інститути дозвілля є основними джерелами соціально-культурної інтеграції й особистісної

самореалізації. Однак усі ці переваги діяльності сфери дозвілля поки ще не стали надбанням, звичним атрибутом способу життя усієї молоді.

Досить широко трактує дозвілля Є. Соколов, стверджуючи, що це спосіб організації, форма матеріально-технічного забезпечення і нормативно-ціннісної регуляції дозвілля, а також змістове багатство вільної життєдіяльності, ступінь розвитку, реалізації гармонії родових та індивідуальних потенцій людини» [7, с. 56].

Систематизувавши вище названі поняття, виявивши їх сутнісну сторону, Є. Соколов визначає дозвілля як час, коли можливий вільний вибір занять, в яких відпочинок чергується з фізичною та розумовою активністю і сутність дозвілля проявляється у: а) задоволенні соціальних потреб, розвитку фізичних та розумових здібностей людини; б) можливості всебічного та гармонійного розвитку особистості; в) підвищенні освітнього та культурного рівня, у результаті котрого людина у новій якості вступає у процес створення матеріальних та духовних потреб; г) діалектичній єдності вільного та робочого часу [7, с. 57].

Відмінною якістю культурного молодіжного дозвілля є емоційна забарвленість, наявність привнести в кожную можливість займатися улюбленою справою, зустрічатися з цікавими людьми, відвідувати значимі для себе місця, бути учасником важливих подій [2].

Ще одна з вимог щодо організації молодіжного дозвілля полягає в тому, що воно, безсумнівно повинно бути різноманітним, цікавим, розважальним і ненав'язливим. Зрозуміло, отут важливі як зміст, так і форма запропонованих занять, розваг, які мають відповідати потребам та інтересам молоді, органічно сприйматися юнаками і дівчатами [2; 3; 4].

Найбільш зручні форми для цього уже вироблені життям. До них відносяться, насамперед, аматорські об'єднання і клуби за інтересами. Сучасні об'єднання і клуби багатoproфільні: політичні, спортивні, туристичні, здоров'я, аматорів природи, науково-технічної творчості, читачів, самодіяльної пісні, колекціонерів, книголюбів, вихідного дня, молоді родини й інші. Клуб – порівняно невелике об'єднання людей, охоплених загальним інтересом, заняттям [1, с. 34 – 37].

Останнім часом молодих людей приваблюють ігри, пов'язані з використанням ігрових автоматів і комп'ютерів. До найбільш привабливих для молоді форм розваг належать: видовища, легка музика, танці, ігри, різноманітні розважальні телепрограми. Зараз, через підвищення духовних потреб молодих, зростання рівня їхнього утворення, культури, найбільш характерною особливістю молодіжного дозвілля є збільшення в ньому частки духовних форм і способів проведення вільного часу, що поєднують розважальність, насиченість інформацією, можливість творчості і пізнання нового. Такими синтетичними формами організації дозвілля стали саме клуби за інтересами, аматорські об'єднання, сімейні клуби, гуртки художньої і технічної творчості, дискотеки, молодіжні кафе-клуби [2].

Соціальна значущість культурно-дозвілєвої діяльності полягає в її впливі на розвиток творчих завдатків і здібностей молоді людини і рівень його задоволення культурно-дозвілєвою установою.

Сьогодні діяльність культурно-дозвілєвої установи повинна вирішувати, перш за все, соціальні проблеми в регіоні, пропонуючи нові моделі способу життя. Сфера дозвілля сьогодні стає зосередженням таких соціальних проблем, які суспільство не може вирішити в інших сферах життєдіяльності (наркоманія, алкоголізм, злочинність, проституція та ін.). Звичайно, це не означає, що дозвілєва діяльність повною мірою здатна виконати дане соціальне замовлення, але запропонувати альтернативні, соціально-значущі дозвілєві програми клубна сфера зобов'язана. Діяльність дозвілєвих установ повинна бути направлена на створення найсприятливіших, оптимальних умов для відпочинку, для розвитку духовних і творчих здібностей молоді людини.

Установи культури додають спільній соціально-культурній діяльності молодих людей якісну визначеність, значущість, як для окремої особи, так і для груп людей, для суспільства в цілому. При цьому відбувається розвиток соціальної активності і творчого потенціалу, формування культурних запитів і потреб, організація різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов для духовного розвитку і якнайповнішої реалізації молоді особистості у сфері дозвілля. У цьому якраз і полягає призначення установи культури, як соціально-культурного інституту. Основна функція, якого полягає в організованому об'єднанні людей, для спільної діяльності по задоволенню культурних потреб людини і вирішенню конкретних соціально-культурних задач.

До таких реально діючим, динамічно розвивається соціально-культурним інститутом відносяться сучасні культурно-дозвіллі центри. Вони є важливою ланкою клубної структури [6].

Ідея їх створення виникла не випадково. Реальні процеси розвитку інтересів і устремлінь людей у сфері вільного часу вимагають нового підходу до організації їх культурно-дозвіллі діяльності, розширення її змістовних і управлінських основ. Особливо потрібно наголосити на наявності трьох головних параметрів, які є основою створення центрів дозвілля: власне культурного, відображає культурну ситуацію в регіоні; соціального, характеризує тенденції розвитку соціальної сфери; територіального, представлення економіко-географічні, етичні та інші особливості даного регіону. Практично кожний з цих параметрів вже сам по собі служить підставою для пошуків найпереважнішої структури соціально-культурного центру, пріоритетних напрямів його діяльності.

Соціально-культурні центри – це одна або багатопрофільна організації вільного, підприємницького ініціативного характеру. «Основні сутнісні риси такого центру, полягають в його широкому соціальному призначенні, яке полягає в задоволенні культурних інтересів різних категорій населення у сфері вільного часу і формуванні культурного середовища» [5, с. 3].

У роботі з молоддю дозвіллі центри відкритого типу притримуються принципам змагання, взаємної пошани, довір'я і уваги учасників один до одного, індивідуального підходу і єдності інтересів особистості і колективу.

Дійсно, культурні центри є місцем певної концентрації соціально-культурної діяльності людей у сфері дозвілля, місцем, де кожна людина придбаває навички самоствердження в творчості самореалізації, досвід дозвіллі поведінки, тобто сферою найбільшого сприяння для розвитку особистості. В арсеналі культурного центру – невичерпні можливості створення ситуації успіху для кожної людини, що благотворно позначається на зміцненні його гідності, високий рівень культурно-технічної оснащеності, використання сучасних дозвіллі технологій, форм і методів, естетично насичений простір і високий художній рівень дозвіллі процесу. Тут культурне дозвілля для людини перетворюється на спосіб життя в заповненні вільного часу різноманітними, змістовно насиченими видами діяльності.

Висновки. Отже, дозвілля дає можливість сучасній молодій людині розвивати багато сторін своєї особистості, навіть власний талант. Для цього необхідно, щоб до дозвілля він підходив з позицій свого життєвого завдання, свого покликання – всебічно розвивати власні здібності, свідомо формувати себе.

У рамках соціально-культурних центрів створюються всі умови для зняття певної психологічної напруги, розкриваються інтелектуальні, психолого-педагогічні, освітні якості особистості, а також розвивається самодіяльність та ініціатива.

Список використаних джерел

1. Белая Л. Л. Клуб в жизни ребенка / Л. Л. Белая. – М. : Академия, 2004. – 42с.
2. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллізнавство. Навч. посіб. / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
3. Вишняк А. И. Тарасенко В. И. Культура молодежного досуга / А. И. Вишняк, В. И. Тарасенко. – К. : Высшая школа, 1988. – 53 с.
4. Жарков А. Д., Чижигов Е. М. Культурно-досуговая деятельность: Учебник / А. Д. Жарков, Е. М. Чижигов. – М. : Педагогика, 2008. – 219 с.
5. Кисилева Т. Г., Красильников Ю. Д. Основы социально-культурной деятельности: Учебное пособие / Т. Г. Кисилева, Ю. Д. Красильникова. – М. : Издательство МГУК, 2005. – 136 с.
6. Клуб: Культура досуга. – М. : Профиздат, 2007. – 184 с.
7. Соколов Э. В. Свободное время и культура досуга / Э. В. Соколов – Л.: Лениздат, 1977. – С. 34.

Інна Джура,
студентка 2 курсу,
спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
innadzhu21@gmail.com

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
О. В. Сорока

РОЗВИТОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Соціокультурна сфера є тим соціальним простором, за допомогою якого люди активно долучаються до соціокультурної взаємодії. Йдеться про різноманітні умови життєдіяльності, соціальної поведінки, випадкові контакти і глибинні взаємозв'язки з іншими людьми, конкретне природне, речове та предметне оточення, відкрита частина соціуму.

Вважаємо, що значення соціокультурної сфери в процесі динамічного розвитку суспільних відносин доволі суттєве, оскільки саме вона створює умови для формування інтелектуального потенціалу нації і багато в чому визначає духовне життя суспільства. Але на теоретичному рівні сутність соціокультурного середовища, як соціального феномену, не цілком усвідомлена, що є перешкодою до її формування, як соціологічної категорії, і створення додаткових можливостей для розвитку різних форм і видів соціокультурної діяльності в межах соціокультурної сфери [9].

Науковці по-різному трактують соціокультурне середовище. Розглянемо найбільш поширені визначення, а саме:

—реальна дійсність макро- і мікроумов життєдіяльності і розвитку особистості, яка змінюється під впливом дій і вчинків самої людини в процесі її творчого і духовного зростання, залучення до культурних цінностей, формування моральної і духовної культури [2];

—середовище, що передбачає наявність таких компонентів: цінностей, відносин, традицій, норм, правил, символів; культурно-побутового простору; навчально-виховної та дозвільної діяльності; процесу комунікацій, засобів інформації, естетичного простору, взаємодії з зовнішнім середовищем [7];

—середовище соціалізації, інкультуризації та індивідуалізації особистості [4];

—сфера реалізації суспільних функцій культури, спрямованих на духовний розвиток і соціалізацію особистості [6].

Отже, вчені притримуються точки зору, згідно якої соціокультурне середовище є результатом формування особистості в рамках діяльнісного освоєння людиною потенціалу культури [1]. Нам імпонує думка О. Єршова, який розуміє означений феномен як систему поширення нових культурних цінностей і стимулювання групових інтересів [2].

Для кращого розуміння сутності категорії «соціокультурна сфера» необхідно конкретизувати поняття «соціум» і «культура», як відносно автономні реальності, закріпивши за ними той сенс, який є для них традиційним і відображає результативні і процесуальні сторони цих явищ. «Соціальне» і «культурне» тісно переплетені, так як у будь-якому соціальному явищі завжди присутня людина, як носій соціальних ролей і культурних цінностей. Саме людина є первинним «атомом» соціальних структур, відносин і культурних процесів [9].

М. Каган наголошує, що одне з провідних місць у практичній діяльності соціокультурних установ відіграє соціокультурна діяльність. Так само, як і соціокультурна сфера, соціокультурна діяльність перебуває у полі зору культурної діяльності та соціальної роботи. У більш загальному вигляді це – певна система дій, що відображає цілі і функції державної політики в галузі культури та дозвілля, визначає шляхи, методи та засоби їх

реалізації; є керованим суспільством і його соціальними інститутами процесом залучення людини до культури та активного включення самої людини в цей процес [3].

Слід зазначити, що соціокультурна діяльність в основному здійснюється у вільний час, має добровільний характер, відрізняється свободою вибору, індивідуальністю та ініціативністю особистості, обумовлена етнічними та регіональними особливостями і традиціями. В залежності від динаміки суспільного життя, його потреб та особливостей соціокультурного розвитку, змінюються завдання та конкретний зміст соціокультурної діяльності.

Беззаперечно, серед найбільш значущих особливостей і тенденцій, що характеризують сучасну соціокультурну ситуацію, є зміна ставлення до самого дозвілля: визнання його самоцінності, звільнення від вузькоутилітарної орієнтації тощо.

Останнім часом соціокультурна сфера в нашій країні відчула на собі всі переваги й недоліки ринкової економіки. Це пов'язано з тим, що сьогодні спостерігається помітний спад, різкіше позначилися негативні тенденції, які спочатку не викликали особливого занепокоєння, виникли складні проблеми, перш за все економічного характеру. В результаті хронічного недофінансування важкі часи переживають музеї, бібліотеки, клубні установи; закриваються і перепрофілюються кінотеатри, скасовуються театральні гастролі [5].

Соціокультурна сфера потребує управління. Відповідно, дослідники переконують, що «менеджмент соціокультурної сфери передбачає державне управління цією галуззю, збереження і використання культурно-історичної спадщини (бібліотечна справа, музеї, національні і культурні свята, традиції), художньої освіти, творчої діяльності в різних видах мистецтва, організацію дозвілля і туризму, міжкультурні комунікації, видавничу діяльність, відкриття нових недержавних театрів, студій, артистичних агенцій; проведення різнопланових конкурсів і фестивалів» [8, с. 100].

Менеджер, як суб'єкт соціокультурних процесів, відіграє значущу роль у діяльності установ соціокультурного профілю. Його професійне призначення полягає в здійсненні функціонально-посадових видів діяльності: менеджера відділів і комітетів культури, менеджера-адміністратора всіх рівнів, менеджера установ соціокультурного типу тощо [10].

Дослідження механізмів функціонування та управління соціокультурною сферою є необхідним для створення сприятливих умов підготовки фахівців соціокультурної сфери та їх подальшого працевлаштування, від якісного змісту яких залежатиме майбутнє розвитку соціокультурної сфери нашої держави.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. Деятельность и психология личности. М. : Наука, 1980. 335 с.
2. Ершова О. Б. Социально-культурная среда как фактор формирования ценностных ориентаций подростков и молодежи : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.05. Тамбов, 2007. 24 с.
3. Каган М. С. Человеческая деятельность: опыт системного анализа. Москва: Политиздат, 1974. 328 с.
4. Коробова И. В. Системообразующие основы технологии выставочной деятельности музеев как фактора формирования социально-культурной среды региона : дис. ... канд. пед. наук. : шифр. Барнаул, 2006. 243 с.
5. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність : навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2015
6. Кузнецова Т. В. Оптимизация развития личности ребенка в условиях социально-культурной среды : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук. : 13.00.04. М., 1999. 24 с.
7. Мартынова С. Ю. Реализация потенциала социально-культурной среды в воспитании патриотизма у детей-сирот : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Тамбов, 2006. 237 с.
8. Сорока О., Калаур С. Конкурентоспроможність менеджерів соціокультурної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки 2019. № 6 (329). Ч. II. С. 100–108.

9. Социально-культурная среда, её сущность и содержание. URL:
<http://tvorchlitsey.ru/nmd/seminary-etc/924-2014-02-18.html>

10. Чижиков В. В. Чижиков В. М. Теория и практика социокультурного менеджмента : учеб. пособие. М. : МГУКИ, 2008. 608 с.

Оксана Котунович,
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
oksanakotunovych@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
О. Л. Главацька

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТ

Особливу тривогу перебування дітей в закладах освіти інтернатного типу викликають прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, духовна спустошеність дітей, агресивність. Найбільш гостро цей процес виявляється в підлітковому віці. Необхідність дослідження підліткової агресії визначається віковою специфікою, оскільки цей віковий період характеризується складними біологічними, психічними і соціальними змінами. Причому проблема агресивності підлітків, яка стосується суспільства в цілому, викликає як занепокоєння вихователів, педагогів так і глибокий науково-практичний інтерес дослідників.

Багатопланове наукове дослідження проблеми агресії і агресивної поведінки привертало увагу багатьох авторів, знайшовши відображення у ряді робіт (Г. Андреева, В. Знаков, Л. Колчіна, Т. Румянцева та ін.).

Внаслідок різнобічного аналізу наукових робіт визначено, що агресивність індивіда є станом, який виникає у ситуації тривалого незадоволення його життєво важливих потреб, особливо у період підлітковості (Л. Божович, Л. Виготський, І. Дубровіна, В. Мухіна, О. Прихожан та ін.). До того ж, сучасні дослідження переконливо свідчать, що у закритих дитячих закладах відсутні умови для компенсації так званого «деприваційного синдрому», наслідком якого є підвищення тривожності, страх, невпевненість у собі, агресивність, низька мотивація досягнення (О. Казакова, І. Коробейников, В. Слуцький, Є. Трошихіна, І. Фурманов та ін.).

Підлітковий вік є одним з найважливіших етапів життя людини. Оскільки саме у цей період зароджуються чимало починань, які відіграють ключову роль у становленні особистості. Зміни, які відбуваються в усіх сферах розвитку підлітків, зумовлюють різноманітні особистісні проблеми, й значні труднощі у вихованні та соціалізації.

Метою статті є висвітлити особливості агресивної поведінки підлітків загальноосвітньої школи-інтернат.

Розглядаючи особливості підліткового віку, важливо звернути увагу на почуття дорослості як специфічну форму самосвідомості, яка виникає у цей період. Як зазначає І. Гайдамашко, почуття дорослості полягає у ставленні підлітка до себе як до дорослого, уявленні себе в певній мірі дорослою людиною, у прагненні до самостійності. Окрім того, з'являються власні погляди, оцінки, власна позиція, які відстоюються, незважаючи на несхвалення оточуючих. Відповідно, вимагаючи рівноправності у відносинах зі старшими та відстоюючи свою «дорослу» позицію, підліток йде на конфлікти, які супроводжуються різними формами агресивної поведінки. Підлітки можуть засвоювати й ті агресивні форми поведінки, які вони спостерігають у дорослих, які є для них авторитетними [2].

Відсутність у школі-інтернаті значимого дорослого, який постійно піклується, безумовного прийняття, необхідність постійно пристосовуватися і заслуговувати гарне ставлення часто призводять до зниження активного ставлення до життя: у дітей не формуються власні цінності, принципи і орієнтири, натомість, розвивається така стійка риса, як конформність, залежність від інших [4].

Виникнення агресії у підлітків може зумовлюватися характерними для цього віку суперечностями, внаслідок яких виникають внутрішні та міжособистісні конфлікти, що супроводжуються агресивними проявами. Так, для підлітків полярність психіки полягає в таких проявах: цілеспрямованість, наполегливість та імпульсивність, нестійкість; підвищена самовпевненість, беззаперечність в судженнях, яка швидко змінюється ранимістю і невпевненістю в собі; потреба в спілкуванні і бажання усамотнитися; розкутість у поведінці і сором'язливість; романтизм і цинічність; ніжність, лагідність і жорстокість. На думку А. Бандура, підлітки характеризуються суперечністю потреб: бажання територіальної автономії (приватизації) та необхідність приналежності до групи, колективу, бажання бути таким, як усі (афіліація) [1].

Дефіцит адекватного спілкування, як стверджують науковці, призводить до того, що за дитиною закріплюється негативна, агресивна позиція щодо інших людей. Діти практично не відчують родинної прихильності до власних братів і сестер, у процесі спілкування виявляються нездатними встановити конструктивні, емоційно адекватні стосунки з іншими.

Результати тривалого дослідження психологічних особливостей дітей, що виховуються в інтернатних закладах, дозволили А. Прихожан і Н. Толстих виділити особливе психологічне утворення – закладне «ми». Діти, що залишились без опіки батьків, поділяють навколишній світ на «своїх» і «чужих», на «ми» і «вони». До чужих вони ставляться агресивно, але всередині своєї групи вони здатні проявляти чуйність і взаємодопомогу, хоча зустрічаються випадки відособленості від референтної групи, прояви жорстокості у ставленні до однолітків або молодших дітей. Психологічне відчуження від людей створює внутрішні умови для правопорушень у подальшому їх житті [6].

У процесі дослідження особливостей підліткового віку науковці (Л. Василенко, І. Козубовська, Н. Перешеїна та ін.) звертають увагу на специфічний комплекс потреб, що полягає у прагненні перейти від звичного життя до життя і діяльності дорослих, знайти своє місце у соціумі. Так, І. Козубовська [3] вважає, що основними потребами підліткового віку є: потреба у самовираженні; потреба вміти щось робити; потреба щось значити для інших; потреба рівноправного спілкування з дорослими; посилення статевої ідентифікації. Н. Перешеїна [5] підкреслює, що підліткові потреби часто перевищують реальні можливості їх задоволення, що спричиняє конфлікт між прагненням задовольнити потреби і обмеженими засобами, способами і можливостями для їх реалізації. Поведінка підлітків школи-інтернату, які особливо гостро переживають конфлікт між своїми бажаннями і можливостями їх задоволення, характеризуються типовими особистісними реакціями:

- активним протестом («опозиція»);
- прагненням наслідувати певному зразку, кумиру («імітація»);
- наполегливим намаганням добитися успіху саме в тій галузі, в якій не відчуваєш себе впевнено («гіперкомпенсація»);
- намаганням звільнитися від опіки, контролю і покровительства старших («емансипація»);
- групуванням з однолітками;
- деякими реакціями, обумовленими статевим потягом, що формується та ін. [4].

Варто зазначити, що такий конфлікт, безсумнівно, призводить до емоційної напруги, накопичення негативних почуттів (наприклад, образу, відчай, грубість, негативізм тощо), на основі яких може виникати агресія.

Доцільно звернути увагу на характерологічні особливості підлітків, які зумовлюють виникнення агресії. Так, у своїх дослідженнях Л. Семенюк приходять до висновку, що агресивність дітей із школи-інтернату в особистісних характеристиках формується, в основному, як форма протесту проти нерозуміння дорослих, через невдоволеність своїм положенням в суспільстві, що проявляється у відповідній поведінці. Дослідниця наголошує, що на розвиток агресії підлітка можуть впливати природні особливості його темпераменту (збудження і сила емоцій), які сприяють формуванню таких рис характеру як запальність, дратівливість, невміння стримувати себе. Безсумнівним є той факт, що у стані фрустрації

підліток з подібною психічною організацією буде шукати вихід внутрішній напрузі, в тому числі і в бійках, суперечках, лихослів'ї тощо [7].

Враховуючи зміст та структуру агресії, І. Фурманов виокремлює такі категорії підлітків агресивної поведінки, які перебувають в школі-інтернат:

- схильних до прояву фізичної агресії; підліткам цієї категорії притаманні активність, працьовитість, цілеспрямованість, сміливість, рішучість, схильність до ризику, авантюризм, лідерські якості, низький рівень самоконтролю, потреба гострих відчуттів, імпульсивність поведінки;

- схильних до прояву вербальної агресії; підлітки характеризуються психічною невірноваженістю, депресивністю, фрустраційною толерантністю, внутрішнім конфліктом, напругою, імпульсивністю, високою чутливістю до оцінок та дій стосовно себе, невмінням та небажанням приховувати свої почуття і думки;

- схильних до опосередкованої агресії; характерними рисами підлітків цієї категорії є надмірна імпульсивність, слабкий самоконтроль, недостатня соціалізація потягів, негативізм, низький рівень усвідомлення власних дій.

- схильних до негативізму; підлітки цієї категорії відрізняються вразливістю, егоїзмом, самовдоволеністю, завищеною самооцінкою, консерватизмом [8].

Таким чином, на основі опрацьованої наукової літератури проаналізовано особливості агресії у підлітковому віці та з'ясовано, що агресивні форми поведінки підлітків загальноосвітньої школи-інтернату нерозривно пов'язані з особливостями розвитку цього вікового періоду (фізичні та психофізіологічні зміни, почуття дорослості, енденція до дорослості, суперечності підліткового віку, депривація сімейної взаємодії, формування самооцінки, розвиток самосвідомості, характерологічні особливості, індивідуально-типологічні характеристики агресивних підлітків, інтимно-особистісне спілкування, фрустровані потреби, особливості взаємовідносини з референтною групою).

Список використаних джерел

1. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений / А. Бандура, Р. Уолтерс – М. : Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 1999. – 512 с.
2. Гайдамашко І. А. Сутність феномену «агресія», його особливості та види / І. А. Гайдамашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : УНУ, 2008. – Вип. 12–13. – С. 103-104.
3. Козубовська І. Агресивність як форма прояву дезадаптації дітей / І. Козубовська, Н. Сойма // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2013. – № 26. – С. 101-103.
4. Мізерна О. О. Психологічні особливості прояву агресії у дітей підліткового віку: автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. О. Мізерна. – К., 2005. – 24 с.
5. Перешеина Н. В. Девиантный школьник: профилактика и коррекция отклонений / Н. В. Перешеина, М. Н. Заостровцева. – М. : Сфера, 2006. – 192 с.
6. Прихожан А.М. Дети без семи: (Детский дом: заботы и тревоги общества) / А.М. Прихожан, Н.Н. Толстых. – М. : Педагогика, 1999. –160 с.
7. Семенюк Л. М. Психологические особенности агрессивного подростка и условия его коррекции : учеб. пособие / Л. М. Семенюк. – М. : Флинта, 1998. – 96 с.
8. Фурманов И. А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция / И. А. Фурманов. – Мн. : Изд. Ильина В. П., 2006. – 187 с.

Марина Коцюба,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
В. А. Поліщук

ЕЙДЖИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Проблема стрімкого старіння населення протягом останніх років займає помітне місце у наукових розробках сучасних вчених. Питання порушення балансу між людьми молодого, середнього та літнього віків є актуальним як на глобальному, так і національному рівнях. Більшість розвинених країн порівняно давно зіштовхнулись з даною проблемою, інші – швидкими темпами наближаються до неї [1].

За шкалою ООН старим населення вважається тоді, коли частка людей у віці понад 65 років становить більше 7%. Демографічне старіння, яке є невід'ємною частиною демографічного розвитку, зафіксовано в Україні у середині XX століття: за період між переписами 1959 та 2001 років частка осіб у віці 60 років і старше зросла з 10,5 до 21,4 відсотка. Таким чином, населення України вважається дуже і дуже старим [2].

Як зазначається у Концепції демографічного розвитку українського суспільства соціально-економічні наслідки старіння населення мають такі особливості [3]:

- зростання частки осіб пенсійного віку призводить до збільшення обсягів споживання суспільних ресурсів на соціальне забезпечення в старості. За умов обмеженості таких ресурсів поширюється бідність та поглиблюється соціальна нерівність за віком. Бідність населення літнього віку зумовлює посилення тиску осіб пенсійного віку на ринок праці та додаткові матеріальні обов'язки працездатного населення;
- підвищення частки осіб літнього віку формує специфічні потреби у товарах і послугах, житлі, медичному та соціальному обслуговуванні;
- різниця в тривалості життя за статтю призводить до поширення жіночої самотності в літньому віці;
- зміни у співвідношенні поколінь впливають на міжпоколінні відносини у сім'ї та суспільстві, зокрема загострюють антагонізм між молоддю та особами літнього віку, платниками податків і пенсіонерами.

На сьогодні існує проблема, яка гостро постала у сучасних країнах, включаючи й Україну, де кількість людей літнього віку складає досить вагомий частку. Це проблема негативного ставлення до людей, які сягнули пенсійного віку, хибні стереотипи, які ґрунтуються на упередженому сприйнятті людей зважаючи на їх вікові характеристики.

У сучасному суспільстві складаються упереджені стереотипи старості, які негативно відбиваються не тільки на людях літнього віку, але й на всій культурі суспільства в цілому.

Такі стереотипи визначають конфліктний характер взаємовідносин між різними поколіннями, викликають таке явище, як ейджизм.

У сучасному світі людей літнього віку, як правило об'єднують в один віковий прошарок, який часто називають «третім віком» чи «населенням третього віку» [4, с. 362].

При збільшенні частки людей літнього віку у загальній структурі населення ставлення до них з боку представників молодших вікових категорій характеризується як упереджене, вороже, зневажливе. Такий тип взаємовідносин набув свого поширення в економічній, соціальній, загальнокультурній сфері. У документі ООН «Огляд світового економічного і соціального становища: розвиток в умовах старіння населення» зазначено, що хоч жорстоке ставлення є

категорією, яка важко підлягає оцінці, все ж таки повідомлення про зневажливе і жорстоке ставлення до людей літнього віку викликає стурбованість. Сигнали про жорстоке ставлення до людей літнього віку в сім'ї, місцевих громадах і будинках престарілих надходять як з розвинутих країн, так і з країн, які розвиваються. Фактори ризику часто пов'язані із відсутністю ресурсів по догляду за людьми літнього віку, недостатньою підготовкою і рівнем освіти тих, хто має здійснювати догляд за ними, існуванням у суспільстві негативних стереотипів стосовно людей літнього віку [5].

Вченими були помічені посилення конфліктів між представниками різних вікових груп. У 1969 році Роберт Батлер, директор Національного інституту старіння США, ввів у науковий обіг термін «ейджизм» [4, с. 362]. Згідно з його трактуванням ейджизм (від англійського age – вік) символізує приховане занепокоєння людей молодого і середнього віку, їх особистісну відразу і відчуття неприязні до людей, які старіють, страх немичності, смерті, хвороби. Ейджизм викликає стереотипізацію й дискримінацію людей літнього віку зважаючи на їх вікові характеристики, так само як расизм дискримінує людей за кольором шкіри.

Економісти трактують соціальний ейджизм як прояв дискримінації за віком, тобто упереджене ставлення стосовно будь-якої вікової групи; створення стереотипів поведінки і можливостей певної вікової групи, і, як наслідок, дискримінація по відношенню до людей певного віку, наприклад, до людей літнього віку [6, с. 536].

Відомий російський вчений І. Кон вказує, що ейджизм – це така життєва філософія, яка абсолютизує вік і створює нереалістичний і жорстокий культ юності [7, с. 284].

Н. Гапон конкретизує поняття соціального ейджизму у гендерному аспекті і зазначає, що це таке явище, яке виявляється в обмеженому доступі до ресурсів і відчуженні від участі у прийнятті рішень, найбільше стосується певних вікових груп жіночого населення та обумовлює їх готовність до виїзду за межі країни [8, с. 72].

Зміст поняття «ейджизм» свідчить, що переважаючою його ознакою є дискримінація, тобто така форма негативного ставлення до окремих осіб або груп, яка проявляється у готовності адекватно сприймати лише тих людей, які відповідають заздалегідь визначеному критерію віку. Таке ставлення зумовлене наявністю певних стереотипів, не відповідають дійсності, занадто узагальнені і не враховують реального стану речей. Сутність стереотипізації стосовно представників старших вікових категорій полягає у невинуватому негативній установці щодо віку. Недиференційовані та упереджені судження приписують всім без винятку людям старшого покоління лише негативні якості, які знижують їх цінність для життєдіяльності суспільства.

Прояви ейджизму різноманітні. Багато в чому упередження ставлення до людей літнього віку виникає з переконання, що вони даремний баласт суспільства. Принаймні, якщо говорити, про розвинені країни Європи, поширена там дискримінуюча поведінка щодо осіб літнього віку багато в чому зумовлена переконаннями, думками про те, що літні люди, які живуть на соціальну допомогу, по суті є зайвими членами суспільства, інакше кажучи.

Вікові стереотипи негативним чином впливають на людей похилого віку. Головні проблеми полягають у тому, що людям літнього віку доводиться боротися з великою кількістю нав'язаних їм стереотипів поведінки, які немовби відповідають їхньому вікові. [4, с. 370].

Основними формами вияву ейджизму, відомими в соціальній педагогіці, соціології та психології, є такі:

- 1) едалтоцентризм, тобто неадекватний рівень егоцентризму дорослого населення щодо молодших та старших;
- 2) джейнізм – дискримінація старших людей порівняно з молодими, надання їм переваги у соціально-професійній та соціально-психологічній сфері;
- 3) едалтизм – негативне ставлення до дітей або молодших за віком з боку дорослих чи людей похилого віку, в тому числі й членів сім'ї (батьки, опікуни, родичі, старші брати/сестри) чи членів референтної групи (вчителі, дорослі).

З часом у розвитку теорії ейджизму стали проявлятися дві тенденції:

1) ейджизм як явище, яке має відношення виключно до людей похилого віку; ця соціальна група в такому разі окреслюється як така, що має певні негативні соціальні характеристики (наприклад, «тягар для суспільства»); звідси прагнення інших соціальних груп відноситися до людей похилого віку як до таких, що мають менше прав;

2) ейджизм як явище, яке поширюється не лише на людей літнього віку, а й на всіх, хто є дискримінованим за віковою ознакою. Головними чинниками дискримінації старості вчені вважають:

1. Економічні, що ґрунтуються на уявленнях людей про справедливий розподіл соціальних виплат, пільг і привілеїв, передусім, пенсійних. Таким чином, пенсіонери переважно вважають себе дискримінованими розмірами пенсії, а платники пенсійного податку – що дискриміновані саме вони, оскільки податки надто високі.

2. Аксіологічні, пов'язані з окресленням молоді як інвестиції в майбутнє, а людей літнього віку – як суспільного тягарю. Така позиція суттєво відрізняється від ставлення до старших осіб як мудріших, досвідченіших (що більш притаманно арабському й азійському світові). Визначення людей похилого віку як немічних, хворих, таких, що потребують додаткових витрат пов'язана в Україні з раннім старінням загалом, і з високим рівнем захворюваності – зокрема.

3. Медійні, тобто акцентація на фізичній привабливості й сексуальності, притаманній, насамперед, молодим людям. До цього варто додати рекламу із зображеннями сильного молодого тіла, або ж рекламу відновлення й продовження молодості (пластичні операції, косметичні процедури тощо). З іншого боку, спостерігається нестача реклами продукції, орієнтованої на людей літнього віку. У медійному просторі запроваджено теорію «релевантних аудиторій», до яких відноситься населення від 14 до 49 років.

Отже, ейджизм виявляється як у негативному ставленні до дітей чи молоді, так і в несприйнятті людей літнього віку. Найбільш часто ейджизм співвідноситься з негативним ставленням до людей літнього віку, що визначається як дискримінація старості.

Головним соціально-педагогічним інструментом зниження рівня ейджизму стосовно людей літнього віку є просвітництво, метою якого є формування рівня культури взаємин та налагодження культурного діалогу між різними поколіннями.

Слушна думка Йогана Вольфганга фон Гете – молодість є тим недоліком, який стрімко минає. Тому від того, як сучасні молоді люди вибудують свої взаємовідносини з представниками старших поколінь, який характер набудуть ці відносини – конфліктний чи партнерський – таке ставлення від своїх наступників вони отримають самі, перетнувши межу літнього віку.

Список використаних джерел

1. Денисенко М. Тихая революция [Електронний ресурс]: Отечественные записки. – 2005. – №3. – Режим доступу до журн.: http://magazines.russ.ru/oz/2005/3/2005_3_2.html.
2. Сидоренко О. (координатор ООН із питань старіння). Дзеркало тижня. – 28 червня – 4 липня 2003. – №24 (449).
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2004р. №724-р „Про схвалення Концепції демографічного розвитку на 2005 – 2015 роки”. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.
4. Смелзер Н. Социология / Пер. с англ. – М.:Феникс, 1998. – 688 с.
5. Обзор мирового экономического и социального положения, 2007 год. Развитие в условиях старения мира. [Електронний ресурс]: Департамент по экономическим и социальным вопросам. ООН, Нью-Йорк, 2007. – <http://www.un.org/russian/esa/economic/wesp07.html>.
6. Менеджмент и экономика труда. Новый англо-русский толковый словарь / Сост.: М.А. Сторчевой. – М.: Институт Экономическая школа, 2004. – 576 с.
7. Кон И. С. Любовь небесного цвета. – М.: ОЛМА – Пресс, 2001. – 384 с.
8. Гапон Надія. Суб'єктивація української жінки: філософсько-антропологічний дискурс другої половини ХХ сторіччя. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. – 2006. – Вип. 9. – 290 с.

Світлана Кузик,
студентка 5 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
svitlanakyzuk@gmail.com

Ольга Главацька,
м.Тернопіль, Україна
olga.raduk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Проблема підготовки молоді до сімейного життя має давню історію. Молодому поколінню завжди передавалися знання про сім'ю, устрій сімейного життя, функції та обов'язки, виконання подружніх та батьківських ролей. А отже, ця проблема не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

На вагомих педагогічних ідеях великих педагогів-практиків минулого століття, зокрема проблемах виховання знедолених дітей-сиріт, А. Макаренка, Г. Песталоцці, Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського та інших базується педагогічна думка нашого часу.

Педагогічні аспекти проблеми підготовки дітей-сиріт у державних закладах опіки до майбутнього сімейного життя знайшли відображення в працях науковців І. Горчакової, Н. Касьянкової, Г. Сатаєвої, Г. Плясової та ін. Психологічні аспекти готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї висвітлені науковцем О. Кізь.

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми в інтернатних закладах розглянуто в дослідженнях Н. Огренич, О. Холоденко, Ю. Чернецької, В. Шкуркіної та ін.

Фундаментальні дослідження в галузі підготовки молоді до сімейного життя були проведені О. Зрітнєвою, В. Кравцем, Л. Панковою, Х. Рахимзодой та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей підготовки старшокласників загальноосвітньої школи-інтернат до сімейного життя.

Заклади інтернатного типу покликані здійснювати спеціально організовану навчально-виховну роботу з підготовки старшокласників до сімейного життя. Значні можливості щодо цього має позаурочна діяльність.

Позаурочна діяльність у школах-інтернатах – це організовані й цілеспрямовані заняття, які проводяться у вільний від навчального процесу час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також їхніх інтересів та збагачення корисного відпочинку [3; 6].

По-перше, важливим щодо підготовки старшокласників до сімейного життя є використання потенціалу навчальних предметів і позаурочної діяльності, які мають бути спрямовані не тільки на формування когнітивного складника феномену «цінності сімейного життя», а й на створення простору для формування емоційно-ціннісного та поведінково-діяльнісного складників цього феномену у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

По-друге, за рахунок позаурочного часу стає тривалішим контактування вихованців з педагогом, завдяки чому з'являється можливість для спостережень за учнями в різних умовах і формах діяльності, наповнення їхнього життя моральним змістом; здійснення цілеспрямованої роботи з формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів; своєчасної діагностики і корекції сформованості цінностей сімейного життя у зазначеної категорії учнів.

По-третє, потенціал позаурочної діяльності щодо підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до сімейного життя передбачає залучення їх до різних видів (навчально-

пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, комунікативної) діяльності, спрямованої на таку підготовку.

Отже, заклади інтернатного типу мають певні можливості для підготовки старшокласників до сімейного життя, які потрібно використовувати.

Слід зазначити, що у дітей, які виховуються у закладах інтернатного типу, або повністю відсутня можливість засвоєння соціального досвіду батьків, або цей досвід має негативний асоціальний характер.

Значна кількість вихованців шкіл-інтернатів є соціальними сиротами.

Багато дітей до того, як потрапити до школи-інтернату, пройшли сувору школу життя, повну втрат. Більшість учнів шкіл-інтернатів – діти, позбавлені батьківського піклування, а саме: діти правопорушників, наркоманів, алкоголіків; діти-сироти; діти, які стали жертвами сексуального, фізичного насилля, діти-жебраки [1].

До шкіл-інтернатів учні потрапляють із різних причин: частина цих дітей від народження виховувалась у суспільних закладах, що зумовлює їхні сенсорну, емоційну, материнську, когнітивну, психологічну, соціальну депривації [4].

Неоднозначно, суперечливо позначаються підготовці старшокласників шкіл-інтернатів до сімейного життя особливості організації життєдіяльності інтернатних закладів, а саме:

- постійне перебування вихованців в умовах колективу та вимушена адаптація до великої кількості однолітків, що виявляється в підвищеній збудженості, емоційній напрузі, тривожності та підсилює агресію учня; відсутність вільного приміщення, де б він міг побути наодинці, відпочити від дорослих і однолітків, що його оточують [15];
- строга регламентація поведінки, що значно знижує рівень самостійності, відповідальності учнів, мінімізує можливість рефлексії, спричиняє емоційне напруження дитини;
- часта зміна вихователів і персоналу інтернатних закладів з різними програмами виховання. Відсутність безумовного прийняття дитини, необхідність постійно пристосовуватися можуть стати причиною появи таких негативних явищ, як-от пасивне ставлення дитини до життя, зростання конформізму (схильності уникати прийняття самостійних рішень), несформованість соціально значущих цінностей та орієнтирів [5];
- зниження інтимності та довірливості у спілкуванні; його емоційна спрощеність; дефіцит можливості встановлення міцних і довготривалих взаємовідносин дитини із визначеним дорослим [7];
- превалювання авторитарної педагогіки. Часто педагог стає суб'єктом, який визначає мету та шлях розвитку вихованця, а вихованець – об'єктом, який іде цим шляхом, що значно гальмує його самостійність; відсутність індивідуального підходу до учнів; надмірна опіка й покроковий контроль;
- недостатня психолого-педагогічна підготовка вихователів [5];
- переважна регламентація на групову, а не на індивідуальну спрямованість виховних впливів [2];
- недоліки програм виховання і навчання, які не компенсують «дефектів, спричинених відсутністю сім'ї» [3];
- життя в інтернатному закладі значно звужує діапазон статевих ролей, не створює засад для первинного самоототожнення з особою тотожної статі, внаслідок чого виникають труднощі на шляху набуття тендерної ідентичності, які проявляються у сплутуванні ролей, особливо сімейних [7].

Дослідження О. Балакіревої, В. Кравця, О. Кікенеджі, О. Кізь засвідчують, що діти, які зростають в умовах дефіциту батьківської ласки, рано стають об'єктом сексуальної експлуатації оточуючих (дорослих та однолітків), жертвами сексуальних зловживань, рано прагнуть створити власну сім'ю і швидко розлучаються. Через прорахунки у формуванні сексуальної культури депривовані юнаки і дівчата поповнюють «групу ризику», серед яких значною мірою поширені венеричні захворювання, незаплановані вагітності та аборти, що часто руйнує долю, життєві плани. Причиною негараздів в особистому житті стає власна

необізнаність в елементарних правилах планування сім'ї, невміння будувати партнерські стосунки із протилежною статтю [5; 8].

Таким чином, специфіка контингенту вихованців інтернатних закладів суттєво ускладнює процес підготовки старшокласників до сімейного життя. Дослідження особливостей такої підготовки у старшокласників інтернатних закладів вимагає врахування двох груп чинників, які значно впливають на цей процес.

До першої групи чинників належать: потенціал позаурочної діяльності закладів інтернатного типу в контексті досліджуваної проблеми; сенситивність підліткового віку щодо формування цінностей сімейного життя.

Друга група чинників значно ускладнює підготовки старшокласників до сімейного життя в інтернатних закладах, серед них: особливості організації життєдіяльності названого вище контингенту дітей (постійне перебування вихованців в умовах колективу, вимушена адаптація до великої кількості однолітків; строга регламентація поведінки учня; часта зміна вихователів і персоналу інтернатних закладів з різними програмами виховання; зниження інтимності та довірливості у спілкуванні; переважно групова, а не на індивідуальна спрямованість виховних впливів; звуження діапазону статевих ролей; превалювання авторитарної педагогіки тощо); соціальне сирітство; специфіка даного контингенту учнів (наявність деприваційного синдрому, відсутність соціального досвіду батьків або засвоєння негативного асоціального батьківського досвіду; труднощі у спілкуванні з оточуючими; недовірливість, емоційна нестриманість, порушення статевої стереотипізації образу «Я»; формування уявлень про роль «сироти»; орієнтація поведінки на покроковий контроль із боку педагогів тощо).

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт «Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей» / О. М. Балакірева, І. М. Чернін, О. М. Хмелевська та ін. К.: Український Інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, 2010. 106 с.
2. Балакірева О. В. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві. *Український соціум*. 2002. №1. С. 21–32.
3. Виховання учня інтернатного закладу як суб'єкта самостійної життєдіяльності: наук.-метод. посіб. Ін-т пробл. виховання НАПН України / кер. авт. кол. Свириденко С. О. К., 2010. 235 с.
4. Грітчина А. І. Підготовка старшокласників інтернатних закладів до сімейного життя як соціально педагогічна проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2010. Вип. 14. Кн. 2. С. 391-398.
5. Кізь О. Б. Проблема підготовки до сімейного життя випускників шкіл-інтернатів. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Педагогіка. Вип. VI. 2001. С. 137–149.
6. Кобзар Б. С., Постовойтов Є. П. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків. К.: Стилос, 1997. 311 с.
7. Косенко В. А. Специфіка навчально-виховної роботи в закладах інтернатного типу. *Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського*: зб. наук. пр. Одеса, 2009. Спец. випуск (Ч. II). С. 48–54.
8. Кравець В. П., Кікєнеджі О. М., Кізь О. Б. Збереження репродуктивного здоров'я вихованців інтернатних закладів: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2002. 180 с.

Н. М. Лісова,

студентка 2 курсу

спеціальності «Соціальна робота»

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

natalialisova2@gmail.com

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,

Г. М. Олійник

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПРИЙОМНИХ СІМ'ЯХ

Постановка проблеми. Протягом трьох останніх років державна політика в Україні спрямована на реформування системи опіки і піклування над дітьми, які з різних причин втратили біологічну сім'ю. Головне завдання у цьому складному процесі – забезпечення розвитку та підтримки сімейних форм виховання, до яких належать усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу. Реалізація права цих дітей на виховання у сім'ї повинно бути пріоритетом в діяльності органів державної влади.

Вивчення проблем влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, довело, що сімейне виховання, безперечно, виступає пріоритетною формою в Україні.

Відповідно до ст.52 Конституції України, утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Для здійснення цієї функції в Україні діє ціла система форм утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залежно від їх віку і стану здоров'я, призначення яких – забезпечити оптимальні умови їх життєдіяльності. Складовими цієї системи є державні заклади та сімейні форми виховання.

Роль сім'ї для дитини надзвичайно важлива. Діти повинні зростати в сім'ях рідних батьків, але коли це неможливо, альтернативою біологічній родині може слугувати інша сім'я.

Сімейні форми влаштування забезпечують соціальний захист, захист майнових та житлових прав дитини, догляд, виховання, корекцію та компенсацію розвитку, вирішення медичних проблем, подолання психологічних травм, задоволення щоденних потреб дитини, яка залишилася без піклування батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, хвилює багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В цьому напрямку працюють відомі науковці Г. Бевз, А. Капська, В. Кузьминський, С. Мещерякова, О. Нескучаєва, І. Пеша, І. Трубавіна, Н. Комарова та інші.

Метою статті є розкрити особливості виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в прийомних сім'ях.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Згідно із статтею 24 Закону України «Про охорону дитинства» утримання і виховання дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечує держава. Законом визначено форми влаштування таких дітей, а саме: передача під опіку чи піклування, на усиновлення або на влаштування на виховання в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, дитячі будинки сімейного типу.

Законом України «Про охорону дитинства» (2001р.) визначено форми сімейного влаштування дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, такі як прийомна сім'я і дитячий будинок сімейного типу [4].

Метою створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей – сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування. Вихованці оформлюються в сім'ї до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно – технічних чи вищих навчальних закладах

Створення прийомних сімей дозволяє вирішувати питання тимчасового влаштування долі дитини, батьки якої за певних обставин, певний проміжок часу не можуть займатися вихованням дитини. У такому разі дитина влаштовується в родину на той проміжок часу, поки родина не вирішить проблеми, які не дозволяють біологічним батькам займатися дитиною, забезпечувати необхідний рівень життя та розвитку.

Діти, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, не втрачають статусу дитини – сироти та дитини, позбавленої батьківської опіки, що передбачає наявність прав на пільги, які гарантуються державою таким дітям: при отриманні житлової площі, матеріальної підтримки, влаштуванні на навчання тощо. За вихованцями зберігається право на житло і майно що їм належить. За його збереження до досягнення дитиною повноліття відповідають органи опіки і піклування [2, с. 65].

Від існуючих форм сімейного влаштування дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, прийомна сім'я відрізняється перш за все тим, що держава надає сім'ї, яка бере на виховання дитину, матеріальну та соціальну підтримку. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.02.2006 року № 106 затверджено Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячому будинку сімейного типу та прийомні сім'ї за принципом «гроші ходять за дитиною».

Прийомна сім'я забезпечує індивідуальний підхід до виховання біологічно нерідної дитини, наповнює спілкування з нею новим розвивальним змістом, створює оптимальні можливості для її адаптації до сімейного життя і соціального оточення.

Спостереження за адаптацією прийомних дітей протягом першого року до нових для них умов проживання дало змогу визначити деякі особливості проходження цього процесу. Зокрема було встановлено, що прийомні батьки та члени прийомної сім'ї мають високий рейтинг референтності у життєвих ситуаціях, значущих для прийомних дітей (дозвілля, навчання, спільні переживання тощо). Для дитини сфера навчання пов'язана передусім із впливом батьків; сферу ж побуту вони сприймають двозначно: з одного боку, як обов'язок, з другого – як можливість спілкуватися з батьками. Батьків та інших родичів діти оцінюють за видами діяльності. Скажімо, сферу емоційних станів і переживань вони співвідносять насамперед з прийомними батьками, особливо з мамою, тому бажання поділитися з ними своїми переживаннями є потребою не тільки в дитинстві, а й у дорослому віці. Сферу розваг діти співвідносять з однолітками, зі зведеними братами й сестрами. Сфера представленості індивідуальних інтересів дитини в структурі інтересів сім'ї подекуди залишається досить проблемною [3, с. 81].

Перебування в прийомній сім'ї відкриває нові можливості для соціалізації й ресоціалізації дитини через її інтеграцію в різні сфери сімейної життєдіяльності. Задоволення потреб в афіліації є обов'язковою умовою відродження почуття базової довіри дитини до навколишніх, встановлення гармонійних взаємин як з прийомними батьками, так і з їхніми рідними дітьми. Депривовані діти схильні виявляти надмірну афектацію навіть за найменшого незадоволення, обмеження будь-яких їхніх потреб чи регламентацій їхньої поведінки, що пояснюється тривалою залежністю від інших та несформованістю власних засобів досягнення бажаного, хронічною фрустрованістю різного виду потреб, зокрема й життєво важливих, а також браком саморефлексії [5, с. 73].

На початкових етапах створення прийомної сім'ї дитина приймає спрямовуючу роль батьків щодо неї тільки тоді, коли ті зможуть звільнити її (дитину) від відчуття тривоги, дискомфорту, поділяючи її інтереси, розширюючи сферу її можливостей і волевиявлення в межах родини. Аналіз малюнків дітей засвідчив залежність рівня тривожності від їхнього віку й терміну перебування в прийомній сім'ї: чим вони менші, тим вищий рівень тривожності, напруженості. Такі діти потребують посиленої уваги прийомних батьків до їхнього

внутрішнього світу, важлива спрямованість батьківських зусиль на їхню інтеграцію в родинне життя. Проте поквапливо вводити дитину з перших днів її перебування в макросоціум прийомної сім'ї недоцільно.

Особливістю ПС як альтернативної форми сімейного влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, є те, що:

- дитина, яка виховується у ПС, не втрачає статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством для таких категорій дітей;

- кандидати у прийомні батьки обов'язково проходять курс підготовки, розрахований на осмислення батьками проблем, пов'язаних із приходом у сім'ю нового вихованця, опанування соціального статусу – вихователя прийомної дитини;

- прийомні батьки у вирішенні проблем прийомної дитини співпрацюють з соціальним працівником, який здійснює соціальний супровід ПС. утримання прийомної дитини у сім'ї фінансується державою, одному із прийомних батьків виплачується грошове забезпечення;

- сім'я отримує статус «прийомної» на підставі рішення місцевого органу виконавчої влади, між прийомними батьками й органом, який приймає рішення про створення ПС, укладається договір про влаштування дітей до ПС на виховання та спільне проживання, який визначає права і обов'язки обох сторін [1, с. 8].

Прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла з будинків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки від 1 до 4 дітей для виховання і спільного проживання .

Від існуючих в Україні форм сімейного влаштування дітей-сиріт (опіка, усиновлення) ПС та ДБСТ відрізняються перш за все тим, що держава надає сім'ї, яка бере на виховання дітей, матеріальну та соціальну допомогу. Необхідною умовою створення таких сімей є підготовка кандидатів до соціальної ролі вихователів прийомних дітей, що забезпечується проходженням ними системи відповідної підготовки.

Висновки. Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківської опіки в сучасних умовах набуває особливої значущості. Її реалізація залежить не тільки від сім'ї, а й від діяльності суспільних інститутів, які сприяють соціалізації, беруть участь у вихованні та навчанні дітей. Важливою умовою успіху на шляху реформування системи опіки та піклування, охорони дитинства є державна соціальна підтримка стосовно сім'ї та дітей.

Список використаних джерел

1. Бевз Г., Вакуленко О. В., Шперенко Л. П. Поради психолога. – К.: Державний ін-т сім'ї та молоді, 2002. – Кн.2. – 21 с.(сер. «Соціальний супровід неповнолітніх» у 3-х кн.).
2. Бевз Г. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку).– К. Главник, 2006. – 112 с.
3. Вихованці інтернатів про себе і своє життя / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, Н. П. Дудар та ін. – К.: Укр. Ін-т соц. досліджень, 2000. – Кн.1. – 134 с.
4. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей / Н. М. Комарова, Г. М. Бевз, Л. С. Волинець та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 1999. – 103 с.

Анастасія Марчук,
студентка I курсу,
спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
marchyk.nastya1@gmail.com

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
О. В. Сорока

ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АНІМАЦІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ: НА ПРИКЛАДІ ХРИСТІЯНСЬКОГО ТАБОРУ

Сьогодні соціокультурна анімація займає важливе місце в організації дозвілля, оскільки культурне та корисне проведення вільного часу потрібне не лише для дітей, воно є важливими «компонентами» суспільного розвитку та прогресу. Вітчизняні дослідники наголошують, що «останнім часом соціокультурна сфера в нашій країні відчула на собі всі переваги й недоліки ринкової економіки. Це пов'язано з тим, що ринок висунув до неї нові вимоги, заклавши в основу бізнесові складові, що знайшли своє віддзеркалення на функціонуванні майже всіх інститутів культури та мистецтв, висунувши нові вимоги до менеджерів соціокультурної діяльності» [2, с. 100]. Все це ставить перед соціокультурною сферою принципово нові завдання, серед яких вагоме місце належить розвитку потенціалу соціокультурної анімації.

Слід зазначити, що соціокультурна анімація є відносно молодого галуззю науки, яка містить в собі розробку нових методів організації дозвілля, які дають більше можливості розвивати дітей у багатьох напрямках: ігровому, музичному, художньому тощо.

Соціокультурна анімація є одним із напрямків сучасної соціокультурної діяльності, який найбільш інтенсивно розвивається і передбачає реалізацію програм творчої реабілітації, активного культурно-розвиваючого відпочинку, соціально-психологічної консолідації суспільних груп на основі цінностей культури. Це особливий вид соціокультурної діяльності громадських груп і окремих індивідів, що ґрунтується на сучасних технологіях (соціальних, педагогічних, психологічних, культурно-творчих тощо), які забезпечують подолання соціального та культурного відчуження [4, с. 19]. Організацією соціокультурної анімації займаються аніматори – фахівці соціокультурної сфери, які займаються розробкою, організацією і проведенням індивідуальних і колективних дозвіллевих заходів.

У повсякденному житті соціокультурна анімація активно розвивається. Це пов'язано з тим, що цей напрям дозвілля має вагомий потенціал у роботі з дорослими споживачами соціокультурних послуг, а також усе більше популяризованими стають різноманітні дозвіллеві програми для дітей, де маленькі споживачі можуть розвивати у собі нові таланти. Йдеться про дитячі кімнати розвитку, де кожна дитина може розвинути свої здібності; різноманітні гуртки за напрямками, що сприяють розвитку фантазії, творчості, фізичних і спортивних можливостей. Проте все це вимагає суттєвих фінансових витрат, або діти втрачають інтерес до того чи іншого виду проведення свого дозвілля. Тому з кожним роком стає все більше популяризованим такий вид проведення дитячого дозвілля, як відпочинок у таборі. Цей вид дозвілля популяризують, як правило, влітку, під час канікул, оскільки саме в цей період діти мають змогу відпочивати, знайомитися з новими людьми, опановувати різноманітні форми дозвілля, комунікувати, тим самим активно соціалізуватися.

Особливою формою дитячого дозвілля є дитячі табори, які організовують при церкві, так звані «Веселі канікули з Богом». Вони тривають протягом тижня, а діти вчаться проводити свій час з користю і задоволенням. Організація такого християнського табору є доволі складною, оскільки, по-перше, потрібно вміти гармонійно поєднати корисне з цікавим та веселим, щоб

діти засвоювали інформацію у формі гри і тим самим розвивали свої духовні та фізичні можливості. По-друге, над складанням програми для ефективного проведення дитячого дозвілля працює команда аніматорів, які перед тим проходять курси у школі християнського аніматора, де навчають правильно доносити до дитини інформацію і тим самим, розвивати у неї бажання відвідувати такі заходи. По-третє, важливим вважаємо те, що в організації християнських таборів задіяна молодь, яка може реалізувати себе в ролі волонтера або аніматора і проявити свою креативність та вдосконалити організаційну програму анімаційних заходів.

Для дітей така форма дозвілля є досить зручною та комфортною, оскільки вони відчувають себе вільними і не бояться проявляти себе. Аніматори допомагають їм стати більш відкритими при взаємодії з різновіковими групами дітей. Кожного дня їм пропонують новий вид проведення дозвілля. При цьому все відбувається за розпорядком, щоб дитина вміла правильно організовувати свій вільний час та розставляти пріоритети.

Особливою популярністю серед дітей користуються такі види дозвілля, як-от:

- танці – банси – це так званий флешмоб, який навчаються танцювати всі учасники табору;
- «катехизація – це виховання віри в дітей, молоді і дорослих, у якому міститься головним чином християнське віровчення, яке викладається зазвичай органічно й систематично, щоб уводити в усю повноту християнського життя» [1];
- різноманітні квести, рухливі ігри, конкурси, які навчають дітей працювати в команді;
- складання віршів і пісень, можливість спробувати себе у ролі акторів та відтворити історію, придуману самостійно або в команді.

Одним із правил перебування у такому таборі є відпочинок від смартфонів, і цим самим діти вдосконалюють уміння і навички говорити, слухати та чути. І найважливіше, що саме в таких таборах діти починають розуміти і усвідомлювати важливість таких понять, як добро та зло, милосердя та турбота, допомога, підтримка, дружба, вміння любити та підтримувати, слухати та розуміти.

Отже, соціокультурна анімація є доволі популяризованою галуззю соціокультурної діяльності та має вагомий потенціал у дитячому дозвіллі. Погоджуємося із Л. Тарасовим у тому, що соціокультурна анімація повинна стати тим особистісним орієнтиром, який сприяє збереженню позитивних переконань, сприйняттю нових ідей, збереженню незалежності думок, здатності адаптуватися до зовнішніх обставин [3].

Список використаних джерел

1. Іван-Павло II, Апост. зверн. «Catechesi tradendae», 18. URL: <https://rkc.zp.ua/%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/>
2. Сорока О., Калаур С. Конкурентоспроможність менеджерів соціокультурної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки 2019. № 6 (329). Ч. II. С. 100–108.
3. Тарасов Л. В. Социокультурная анимация: истоки, традиции, современность. М. : ЦСА «Одухотворение». 2008. 129 с.
4. Ярошенко Н. Н. Социально-культурная анимация: Уч. пособие. Изд. 2-е. М., 2005. 126 с.

Тамара Морозович,
*студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,*

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
В. А. Поліщук

ДІЯЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ

Сучасний розвиток українського суспільства залежить від того, наскільки успішно відбувається процес інтеграції тієї частини населення, яка через природне старіння не бере участі у виробничій сфері, проте надалі зберігає потужний потенціал і життєвий досвід. Всесвітня організація охорони здоров'я пропагує сьогодні концепцію активного старіння – концепцію, направлену на формування соціальної політики, що підтримувала б активність людей літнього віку максимально довго [9].

Одним із інструментів активізації ролі людей літнього віку в соціумі є Університети третього віку, які існують вже понад чотири десятиліття у міжнародній практиці. Університети мають на меті практичну реалізацію принципу навчання впродовж всього життя. Реалізація цього принципу сприяє адаптації особистості до мінливих соціально-економічних умов, дає змогу зняти соціальну напруженість у суспільстві, допомагає людям літнього віку реалізовувати себе і розвиватися [6].

Розглядаючи психологічні особливості осіб літнього віку, ми виходимо із підходу, який наголошує на збереженні потенціалу особистісного зростання літніх людей, незважаючи на високий соматичний та соціально-економічний ризик цього періоду життя. Саме безперервність особистісного розвитку та соціалізації людини літнього віку, як наголошує О. Краснова, забезпечує продовження активної творчої та соціальної діяльності; можливість використання наявного життєвого досвіду, його творче переосмислення та використання; індивідуальне різнобарв'я моделей життя [5].

Освіта людей літнього віку від початку базувалася на навчальних програмах для дорослих, які згодом були модифіковані, шляхом введення специфічних дисциплін для людей літнього віку. Заснування першого університету третього віку в Тулузі (Франція) у 1973 р. ініціював професор П'єр Велла. У 1976 році він створив міжнародну організацію, центральний координуючий орган «Університетів третього віку» (AUITA, фр. Association Internationale des Universités du Troisième Âge), що сприяло широкій популяризації проекту [12]. Ідея відкриття університетів для людей третього віку зі збереження їх тісного взаємозв'язку з традиційними вищими навчальними закладами (університетами, коледжами) і дотриманням високих академічних стандартів набула широкого поширення не тільки у Франції. Університети третього віку, що наслідують французьку модель, функціонують у Німеччині, Польщі, Бельгії, Швейцарії, Польщі, Італії та Іспанії.

На сьогодні в східно- та західноєвропейських країнах існує багато різних за структурою моделей науково орієнтованої неперервної освіти. У деяких країнах навчання людей третього віку інтегроване переважно в університетах (Австрія, Німеччина, Польща), в інших країнах є автономним (Італія) або кооперативно прив'язаним до університетів (Словенія). Але загалом моделі освіти, терміни, структури програм відображають види інституцій, які сприяють, або забезпечують освіту людей похилого віку та їх мету, яку вони ставлять зараз перед собою чи ставили на момент створення [10].

Вперше методологія створення «Університетів третього віку» в Україні була розроблена інститутом геронтології в 1985 році для підприємств радянського періоду як підготовка людей передпенсійного віку до виходу на пенсію та збереження при цьому соціальної активності, але на даний час вона практично не реалізовується. У 2008 році за ініціативою Міністерства праці і соціальної політики спільно з Фондом народонаселення представництва ООН було започатковано пілотний проект «Університет третього віку» з метою надання підтримки особам літнього віку, які мають активну життєву позицію, допомоги в адаптації до сучасних умов життя, підвищення якості соціальних послуг [2].

Основне завдання освіти людей літнього віку – розширення сфери реалізації її здібностей і можливостей, соціалізація особистості та суспільна інтеграція. Водночас освіта уможлиблює доступ до широкого спектра діяльності: професійної, дозвілєво-рекреаційної, побутової, а також подальшого особистісного розвитку [11].

Провідними моделями функціонування Університетів третього віку в сучасному світі визнано такі:

1. Французьку модель, яка базується на концепції доцільності збереження тісного взаємозв'язку Університетів третього віку з традиційними вищими навчальними закладами. Університети, що наслідують французьку модель, функціонують у Німеччині, Польщі, Венесуелі, Бразилії, Чилі, Колумбії, Уругваї, Еквадорі, Мексиці і Домініканській Республіці.

2. Британську, що набула масового поширення у Великій Британії та інших англomовних країнах. Домінантною концепцією британської моделі організації і функціонування Університетів третього віку є самоорганізація, самофінансування, взаємодопомога у навчанні практично без підтримки з боку зовнішніх ресурсів. Університети, що наслідують британську модель, функціонують в Австралії, Болівії, Бразилії, Еквадорі, Парагваї та інших країнах).

3. Китайська модель, яка пов'язана зі збереженням і розвитком громадянства, культурної консолідації і філософської рефлексії, підтримкою і розвитком фізичної гармонії.

4. Північноамериканська франкомовна модель, яка базується на тісному зв'язку з університетами, з лекціями університетських викладачів, але щоденне управління заходами знаходиться в руках студентів.

5. Південно-американська модель, яка є близькою за своєю суттю до французької моделі, але включає в себе різноманітні освітні програми і турботу про найбільш знедолених і вразливих верств населення літніх людей [7].

В Україні концепція Університету третього віку реалізується в таких формах:

- при територіальних центрах соціального обслуговування, які функціонують з урахуванням методичних вказівок, розроблених Міністерством соціальної політики України і за сприяння ряду університетів, таких як НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», Чернігівський національний технологічний університет та інші;
- у вищих навчальних закладах державної і недержавної форм власності (наприклад, ЛНУ ім. Івана Франка, Львівський державний університет фізичної культури, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, Університет «КРОК» та інші);
- при громадських організаціях та благодійних фондах, таких як «Кияни передусім!» (М.Київ), «Справа Кольпінга» (м.Львів, м.Стрий, м.Івано-Франківськ), «Турбота про літніх в Україні» (м. Харків) [3].

Незважаючи на різних засновників, практично всі заклади базуються на Методичних рекомендаціях, які є складовою Наказу Міністерства соціальної політики України від 25 серпня 2011 року № 326. Відповідно до власного організаційного статусу та потреб вони можуть розробляти власні положення.

Щодо програмно-методичного та технологічного забезпечення освітньої діяльності «Університету третього віку», то згідно з нормативно-правовими документами до організації навчання людей похилого віку можуть бути залучені фахівці органів місцевого самоврядування, місцевих управлінь праці та соціального захисту населення, юстиції, охорони здоров'я, служби зайнятості, територіального центру, Пенсійного фонду України. Для реалізації навчальних заходів передбачено залучення викладачів вищих навчальних закладів різних рівнів

акредитації, студентів, вчителів загальноосвітніх шкіл та старших школярів, вчених із академічних інститутів та дослідницьких центрів, представників громадських організацій. Пріоритетною залишається професійна діяльність викладачів, діяльність волонтерів, залучення до викладання людей похилого віку за принципом «рівний-рівному» [8].

Університет третього віку дозволяє учасникам займатися різноманітною освітньою, творчою, дозвіллевою і оздоровчою діяльністю. Заняття, зустрічі, заходи організовуються в основному в невеликих групах, члени яких регулярно зустрічаються в орендованих приміщеннях університетів, коледжів, шкіл, соціальних закладів чи інших установ; зустрічі можуть проходити навіть вдома у когось із членів групи. Члени груп за допомогою обміну знаннями, вміннями, навичками і досвідом навчаються один у одного. Більшість Університетів третього віку пропонують поєднання освітніх, творчих, соціальних заходів, які значно сприяють покращенню загального стану здоров'я і добробуту слухачів цих університетів/

Освітня робота, що здійснюється в рамках Університету третього віку включає в себе різноманітні предмети навчання, розроблені відповідно до потреб слухачів. Виходячи з досвіду функціонування в Україні Університетів третього віку, можна визначити сфери знань, що користуються найбільшим інтересом у слухачів: методи оздоровлення та збереження здоров'я; процес та особливості старіння; набуття навичок самообслуговування; основи законодавства; оволодіння інформаційними технологіями; вивчення іноземних мов; психологія та педагогіка; декоративно-прикладне мистецтво; історія та культура.

Окрім того, Університети третього віку організовують освітні подорожі, спільні відвідування театрів, музеїв, концертів, відбувається залучення до волонтерської діяльності, що сприяє соціальній адаптації людей похилого віку, розширення комунікативного кола, розвитку творчого потенціалу. Навчання людей похилого віку відбувається за зверненням слухача й без використання формального способу перевірки отриманих знань та вмінь. У навчальному процесі поєднують традиційні методи навчання, тренінгові методики, модульне навчання, що базуються на методах та принципах навчання дорослих. Враховуються індивідуально-фізіологічні особливості слухачів, стан здоров'я та потреби при організації навчального процесу [4].

Університети третього віку функціонують як освітні установи, соціально-культурні чи дозвілєві центри і виконують значну роль у стимулюванні людей літнього віку до активної життєдіяльності через залучення їх до оволодіння новими знаннями, обміну життєвим досвідом, формування нових чи вдосконалення наявних вмінь і навичок, спілкування й організацію змістовного дозвілля [7].

Університети третього віку діють в Україні більше десяти років, надаючи можливість залучення всіх поколінь у єдину освітню й соціальну систему, забезпечують виконання завдань інклюзії осіб похилого віку на основі принципу навчання впродовж життя. Розвиток освіти дорослих третього віку має здійснюватися на міждисциплінарній основі, що ґрунтується на вивченні й подальшому впровадженні результатів досягнень в андрагогії, педагогії, віковій психології, геромедицині, геросоціології, освітній і соціальній геронтології, спеціальній геронтології, педагогії геронтологічної профілактики та інших науках. Педагогічні підходи до створення освітнього середовища для людей похилого віку мають бути спрямовані на подолання соціальної незатребуваності й самотності, комплексну соціально-культурну адаптацію та реабілітацію на основі створення поліфункціональних соціально культурних інституцій, розвитку соціального партнерства всіх зацікавлених суб'єктів педагогічної, соціально-культурної діяльності. Особливої уваги потребує проблема розробки і впровадження педагогічних технологій, що базуються на принципах особистісно орієнтованого навчання, забезпечення для людини літнього віку незалежності, реалізації внутрішнього потенціалу, доступності інформації, задоволення культурно-освітніх потреб [1].

Список використаних джерел

1. Аніщенко О. Реалії і перспективи розвитку освіти людей третього віку в Україні. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – № 6. – С. 29–34.

2. Геронтологічний інформаційно-консультативний центр. URL: <http://gicc.org.ua/navchannya-ta-rozvag.html>
3. Егорычева С.Б. Современные подходы к организации дополнительного образования молодёжи и взрослых: проблемы и перспективы развития: сборник научных статей первой международной научно-методической заочной конференции, УО “Полесский государственный университет”, г. Пинск 17 февраля 2017 г. / Министерство образования Республики Беларусь [и др.]; редкол.: К.К. Шебеко [и др.] – Пинск : ПолесГУ, 2017. – С. 15–16
4. Концепція діяльності центрів освіти третього віку в Україні [Текст] : [метод. посіб.] / [авт.-уклад.: А. Ю. Горбовий та ін; під заг. ред.: Д. П. Спунбер, А. Ю. Горбовий, А. А. Халецька] ; ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана”, Укр. ін-т розвитку фонд. ринку. – Київ : УІРФР, 2017. – 115 с.
5. Краснова О. В. Особенности социально-психологической адаптации в позднем возрасте / О. В. Краснова, Т. Д. Марцинковская. Психология старости и старения : хрестоматия / сост. О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. – М., 2003. – С. 183–197.
6. Маркозова О. О Навчання впродовж життя – необхідна передумова досягнення життєвого успіху. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2016. – № 2. – С. 198–205
7. Поліщук В. А. Зарубіжний досвід діяльності Університетів третього віку / В. А. Поліщук, О. Ю. Пришляк, А. А. Богуцька. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. – 2017. – № 1. – С. 174–178.
8. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університети третього віку» : Наказ Міністерства соціальної політики № 326 від 25 серпня 2011 р. URL: <http://document.ua/pro-vprovadzhennjasocialno-pedagogichnoyi-poslugi-universit-doc72450.html>.
9. Сагун І.Г. Розвиток освіти людей третього віку в Німеччині (друга половина XX – початок XXI століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сагун Ірина Григорівна . – К., 2011. – 292 с.
10. Скорик Т. В. Соціально-педагогічний ефект університету третього віку. Молодий вчений. – 2015. – № 2(6). – С. 470–473.
11. Чаграк Н. Організація і моделі освіти людей похилого віку : європейський досвід. Рідна школа. – 2017. – № ½. – С. 69 – 75.
12. Шибельбейн А. История создания «Школ третьего возраста» / Александра Шибельбейн. Социальная работа. Вестник Информационно-образовательного центра BIZ в Украине. – 2017. – №31.

Світлана Пасерба,
студентка 5 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
svitlana_paserba@icloud.com

Науковий керівник –
кандидат педагогічних наук, доцент
О. Л. Главацька

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ І КОНЦЕПЦІЙ РОЗВИТКУ КАР'ЄРИ

Кар'єра як розвиток людини і освоєння ним соціального простору є складним, комплексним і багатоаспектним явищем або соціальним феноменом. Кар'єра знаходиться в полі зору різних наук, кожна з яких виділяє свій предмет. Психологія вивчає особливості мотивації, психологічні характеристики особистості, яка прагне зробити кар'єру; соціологія розглядає кар'єру як соціальне явище, її взаємозв'язок з розвитком суспільства; наука про управління аналізує кар'єру з точки зору її впливу на функціонування і розвиток організації. Повноцінний розвиток кар'єри – це обов'язкова індивідуальна участь, дії з боку кар'єрного середовища (організація), спрямовані на забезпечення необхідних умов для зростання і реалізацію багатого внутрішнього потенціалу особистості, на створення системи справедливої і об'єктивної оцінки його діяльності.

Поняття «кар'єра» знайшла своє відображення у працях зарубіжних (Д. Сьюпер, А. Маркова, Є. Могильовкін та ін.) і вітчизняних (О. Бондарчук, А. Поплавська, С. Тарасова, В. Федорченко та ін.) вчених.

Останнім часом у науці з'явилася низка робіт, присвячених вивченню різних аспектів кар'єри. Так, запропонована інтерпретація психологічної сутності кар'єри (Є. Клімов, О. Молл та ін.), проведені дослідження у сфері кар'єрних орієнтацій особистості (Ю. Бурмакова, О. Жданович, О. Терновська та ін.) та факторам кар'єрного зростання фахівця (Е. Зеєр, О. Москаленко, М. Пряжников та ін.).

Мета статті полягає в аналізі основних наукових теорій і концепцій розвитку кар'єри.

Звернення до проблеми кар'єри значного числа дослідників різних наукових напрямів породило безліч підходів до визначення її сутності. Одні автори дають вузьке визначення кар'єри, розглядаючи її як послідовність посад, займаних працівником в одній організації. Інші вважають, що це складна комбінація таких напрямів діяльності людини як вдосконалення рівня професійного та особистісного розвитку, практичні дії щодо самопрезентації, формування і зміцнення необхідних зв'язків, які сприяють тому, щоб реальне внутрішнє зростання було помічене, гідно оцінене і відображене в формі зовнішнього зростання (підвищення по службі). Попри всю різноманітність підходів і точок зору більшість дослідників об'єднує ідея кар'єри як просування по службовій драбині, що супроводжується зміною навичок, здібностей, кваліфікаційних можливостей працівника [1; 3].

Незважаючи на високу значимість кар'єри в системі соціально-трудових відносин і значну кількість вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених різним аспектам кар'єрного розвитку, в даний час немає єдиної теорії, яка встановлює закономірності вибору і розвитку кар'єри.

Відповідно до *особистісної теорії* вибору кар'єри на професійну діяльність людини і вибір певного типу кар'єри вирішальний вплив має розвиток потреб. Мотивація вибору кар'єри є функцією інтенсивності й задоволеності потреб. Вибір типу і рівня професійної активності розглядається як результат таких генетичних відмінностей між індивідуумами, які задають особливості в інтелектуальному рівні та способах взаємодії з різноманітними аспектами

навколишнього світу. Крім того, однією з причин вибору людьми різних професійних кар'єр є наявність різних умов навколишнього соціального середовища і виховання в дитячому віці [6].

Теорія розвиваючої перспективи включає наступні основні аспекти: виділення в розвитку людини «стадій життя» і завдань, які вирішуються на кожній стадії, а також встановлення їх впливу на розвиток особистості. Даний підхід акцентує увагу на проблемі розвитку. Кожна стадія життя характеризується потребою і необхідністю вирішити певні завдання розвитку, перш ніж індивід зможе перейти на наступну стадію. Успішна кар'єра, виходячи з даного підходу, є результатом досягнення певних стадій кар'єри до певного віку. Адекватність її вибору ґрунтується на схожості між індивідуальною «Я-концепцією» і концепцією професійної кар'єри, яку людина вибирає [6].

У *психодинамічній теорії* успішність кар'єри залежить від особистості й умов роботи; вибір того чи іншого кар'єрного шляху. Професійні досягнення людини і успіх в просуванні залежать від можливості реалізувати особливості типу особистості в ході здійснення кар'єри. В рамках цього підходу виділяється шість типів особистості: реалістичний, дослідницький, артистичний, соціальний, підприємницький і конвенційний. Один з цих типів завжди домінує у кожній конкретній людини, хоча і залишається можливість використовувати ряд успішних стратегій в рамках двох і більше типів. Дистанції між типами особистості істотно розрізняються [4].

Вирішальна роль у формуванні типу особистості відводиться впливу батьків, який проявляється в спадкових біологічних особливостях, а також створенні необхідних ресурсів, підкріпленні певних форм поведінки, що забезпечують вибір індивідом типу діяльності й кар'єри в точній відповідності зі своїм типом особистості. Адекватність такого вибору розглядається з точки зору його стійкості, задоволеності працею і високою продуктивністю діяльності.

До теорії вибору кар'єри належить *теорія пристосування* до роботи, що описує способи розвитку особистості працівника з усіма його установками, цінностями і потребами, навичками і здібностями, і форму їх співвіднесення з вибором кар'єрного шляху. Відповідно до цієї теорії, між особистісними особливостями працівника і вибором типу діяльності й кар'єри існує чітка відповідність. Провідним поняттям в рамках даної теорії є підкріплення, тобто той професійний досвід, який працівник прагне отримати, спираючись на свої особистісні особливості [4].

Наступний підхід до дослідження кар'єри – *теорія соціального навчання*. Значний внесок у створення і розвиток даної теорії вніс А. Бандура. У цьому підході, так само як і в попередньому, увага акцентується на взаємодії «особистість – робоча обстановка». У той же час теоретичні положення даних двох підходів відрізняються. У теорії соціального навчання, крім біологічного аспекту (спадковість певних ознак від батьків до дітей) важливу роль відіграє школа і соціальне оточення. Різний досвід підкріплення, його взаємодія з біологічними особливостями індивіда і робочою обстановкою формує відповідний набір умінь, навичок і установок у людини. Однією з найбільш значущих особистісних складових, відповідно до даної теорії, визнається самоефективність. Пріоритет віддається вивченню його впливу на професійні прагнення і установки в рамках розглянутого підходу. Те, як людина оцінює власну ефективність, визначає для нього розширення або обмеження можливості вибору виду діяльності, кар'єри; зусилля, які йому доведеться докласти для подолання перешкод; наполегливість, з якою він буде вирішувати завдання професійного і посадового просування [6].

Таким чином, більшість теорій кар'єри зосереджують увагу на дослідженні особистісних факторів кар'єри.

В дослідницькій практиці сформувалися два основних підходи до вивчення кар'єри: з точки зору людини – суб'єкта кар'єри і з точки зору організації-роботодавця. При аналізі кар'єри працівника, крім особистих якостей, вивчається сприйняття кар'єри й інтерпретація її успішності або неуспішності самою людиною. Кар'єра з цієї точки зору пов'язується не тільки з успішністю в конкретній обраній людиною професійній діяльності, а й з успішністю в освоєнні всього різноманіття життєвих ролей. Людина може прагнути не до просування по службових сходах відповідно до ієрархії посад, запропонованих йому організацією, а до того, щоб

домогтися гармонійного балансу між роботою та сім'єю і з точки зору досягнення цих цілей оцінити свою кар'єру як вдалу або невдалу. У цьому сенсі здійснення кар'єри можна порівняти з процесом вибору і реалізації людиною тих чи інших соціальних ролей. Кардинальна відмінність процесу соціалізації ролей під час онтогенезу від свідомого вибору особистістю соціальної ролі полягає в тому, що в першому випадку роль «опановує особистістю», а в другому випадку особистість «опановує роллю», використовуючи роль як інструмент, засіб для перебудови своєї поведінки в різних ситуаціях [3].

Людина може також опанувати різними шляхами і способами здійснення власної кар'єри, розглядаючи просування не як самоціль, а як засіб реалізації свого професійного та особистісного потенціалу, і кар'єра може «оволодіти» людиною. В останньому випадку кар'єра перетворюється в погоню за особистим успіхом у службовій діяльності і мотивується виключно прагненням до власного благополуччя, що розцінюється як кар'єризм [7].

Вивчення кар'єри як механізму управління персоналом в організації передбачає аналіз концепцій розвитку кар'єри, що виробляються роботодавцем в рамках ідеології управління. При цьому під *концепцією розвитку кар'єри* розуміються цільові стратегічні і тактичні установки, сприйняття працівника в системі трудових відносин. Розглядаючи еволюцію концепцій розвитку кар'єри, С. Сотникова виділяє наступні її різновиди:

1) виробничу концепцію (концепція вдосконалення процесу накопичення людського капіталу). В її основі лежить підготовка і перепідготовка працівників, орієнтована на поточні потреби, перспективи розвитку;

2) продуктову концепцію (концепція підвищення якості людського капіталу);

3) торговельну концепцію (концепція стимулювання використання людського капіталу). Вона оперує економічними категоріями та інтересами, носить виражений економічний характер. Його розгляд необхідний для розуміння еволюції поглядів на роль людини в системі трудових відносин;

4) маркетингову концепцію (концепція ефективності задоволення потреб і переваг роботодавця). Вона дозволяє оперативно реагувати на вимоги виробництва до професійно-кваліфікаційних характеристик робочої сили задля забезпечення розвитку організації;

5) соціальну концепцію (концепція соціально-етичного розвитку). Вона спрямована на розв'язання суперечностей між соціальними потребами працівника і реалізованими перевагами роботодавця. Дії із зближення прагнень учасників виробничого процесу на основі задоволення потреб працівника в умовах праці і якості робочого місця та роботодавця в трудовий віддачі працівників призводить до рівноваги між ними і сприяє ідентифікації працівників з організацією, зацікавленості роботодавця в інвестиціях в людський капітал. В кінцевому підсумку це створює матеріальні передумови для соціального благополуччя;

6) концепцію сервісу робочої сили, згідно з якою роботодавець приймає на себе відповідальність за створення і розвиток умов споживання робочої сили з метою підтримки або підвищення рівня власної конкурентоспроможності [4].

Кар'єра тісно пов'язана зі становленням професіоналізму людини і особистістю професіонала, його стилем життя, цілями і ціннісними орієнтаціями. Саме це положення лежить в основі психолого-акмеологічної концепції кар'єри [2].

Отже, різноманітні теорії кар'єри, концентруючи свою увагу на різних характеристиках кар'єрного процесу (виборі варіанту кар'єри, етапності та її взаємозв'язку зі стадіями життя, завданнями професійного розвитку) як основного постулату висувають психологічні особливості особистості у взаємозв'язку з факторами навколишнього середовища.

Концепції розвитку кар'єри розглядають людину як суб'єкта власного кар'єрного розвитку і об'єкта службово-посадового просування. В еволюції підходів організаційні концепції кар'єри зосереджені на людині в системі трудових відносин як на основній робочій силі (людський капітал). На противагу економічному підходу в розгляді концепцій кар'єри психолого-акмеологічна концепція ґрунтується на розумінні кар'єри як вершинного етапу професійного розвитку людини.

Список використаних джерел

1. Алексєва С. В. Формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри / С. В. Алексєва // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наукових праць. – Вип. 16, книга 2. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – С. 3-12.
2. Бородулькіна Т. О. Образ професії як чинник професійного становлення особистості / Т. О. Бородулькіна / Наукові записи Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 31.– С .181-191.
3. Лукашевич Н. П. Самоменеджмент деловой карьеры / Н. П. Лукашевич. – Харьков : ОКО, 1998. – 560 с.
4. [Сотникова](#) С. И. Управление карьерой: учеб. пособие / С. И. [Сотникова](#). – М. : ИНФРА-М, 2001. – 408 с.
5. Сурякова М. В. Технологія кар'єри: навч. посібник. / М. В. Сурякова. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2011. – 70 с.
6. Швальбе Б. Личность, карьера, успех : [пер. с нем.] / Б. Швальбе, Х. Швальбе. – М. : АО Издат. группа «Прогресс-Интер», 1993. – 756 с.
7. Шевченко Н. Ф. Кар'єрні очікування фахівця: діагностика і розвиток: монографія / Н. Ф. Шевченко, М. В. Сурякова. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – 236 с.

Марія Перожишин

студентка 2 курсу

спеціальності «Менеджмент соціокультурної діяльності»

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

perozhyk@gmail.com

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, доцент

С.М. Калаур

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ

Нині в Україні започатковується велика кількість нових спеціальностей та професій. Однією із таких є менеджер соціокультурної діяльності. Молодій особі, яка навчається на цій освітній програмі доцільно знати професійну діяльність. Адже без знання сфери своєї діяльності неможливо буде реалізувати себе у певному напрямі та знайти заняття, яке буде розкривати всю індивідуальність та творчий потенціал. *Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент.*

Метою статті є узагальнення теоретичної інформації про менеджмент соціокультурної діяльності як сферу професійної діяльності.

На основі узагальнення напрацювань фахівців (Кочубей, 2015; Бочелюк, 2006) менеджмент соціокультурної діяльності – це певна система дій, що відображає цілі і функції державної політики в галузі культури і дозвілля, визначає шляхи, методи і засоби їх реалізації; являє собою керований суспільством і його соціальними інститутами процес залучення людини до культури й активного включення самої людини в цей процес. Вважаємо, що менеджмент соціокультурної діяльності надзвичайно цікава професія. У ній поєднують безліч чинників які доповнюють один одного. Фахівець цієї сфери може реалізуватися практично у всіх напрямках роботи, адже цей фах обіймає як і соціальну складову, так і культурну.

Насамперед відзначимо, що багатозначність поняття «соціально-культурна діяльність» обумовлена наявністю різних видів суспільної практики, в яких вона реалізується. Загальним, інтегруючим й родовим визначенням для цих галузей суспільної практики служить поняття «соціально-культурна сфера», яка охоплює всю соціокультурну сферу і все що до неї входить. Зокрема, для більш точного визначення меж, масштабів й наповнення поняття «соціально-культурна сфера» необхідно співвіднести його з цілим рядом інших наукових термінів: «невиробнича сфера», «соціальна сфера», «галузь культури».

Так, будучи складовою частиною сфери невиробничої, соціальна сфера являє собою інфраструктуру громадської діяльності, спрямованої на задоволення соціальних і духовних потреб людей. Отже, було з'ясовано, що соціокультурна сфера входить в структуру соціальної сфери. У рамках цього поняття здійснюється безпосередня культурна діяльність. До цієї сукупності, що задовольняє культурні та інформаційні потреби населення, відносяться культура, дозвілля, освіту, мистецтво, фізична культура і спорт, охорону здоров'я і соціально-культурна реабілітація, засоби масової інформації, туризм, готельний і ресторанний бізнес, громадське харчування, природоохоронна діяльність та інші. Крім вищесказаного, менеджмент соціокультурної діяльності має свої підсистеми по яких можна дізнатися про сферу діяльності фахівця соціокультури. Дамо їм коротку характеристику.

Першою підсистемою є інституціональна яка охоплює такі сфери праці, як: соціальні інститути духовного виробництва; освітньо-виховні установи; науково-просвітницькі установи; заклади охорони та зберігання культурних цінностей; засоби поширення культури; культурно-дозвіллеві установи; відомчі культурно-освітні установи; санаторно-курортні і спортивно-

оздоровчі установи; туристсько-екскурсійні установи; установи розважально-комерційного дозвілля; специфічні канали впливу на культуру сім'ї і дитинства; реклама.

Друга, доволі вагома підсистема носить назву діяльнісна, яка у собі містить такі складові, як: індивідуально-творчу діяльність; колективно-творчу діяльність; культурно-дозвіллеву діяльність; культурно-просвітницьку діяльність; діяльність з вивчення, збереження і пропаганди культурної та природної спадщини.

Третьою і останньою підсистемою менеджменту соціокультурної діяльності є технологічна підсистема. У чистому вигляді її не виокремлюють, вона може бути як єдність: педагогічних (і/або психолого-педагогічних) технологій соціально-культурної сфери; АРТ-технологій соціально-культурної сфери; технології дозвілля; бізнес-технологій соціально-культурної сфери; технології соціально-культурного менеджменту; інформаційно-комунікаційних технологій соціально-культурної сфери.

Акцентуємо увагу на тому, що менеджмент соціокультурної діяльності, перш за все, спрямований на керівництво людьми, компаніями в сфері організації дозвіллевої діяльності, а також надання широко спектру послуг. Ми повинні чітко розуміти, що діяльність менеджера поєднує свідомість як духовну складову і предмет як матеріальну складову естетичної культури. У сучасному світі зростає попит на роботу менеджерів соціокультурної діяльності, оскільки утворюються безліч організацій, що діяльність яких пов'язана із дозвіллям, тим паче збільшується мережа платних дозвіллевих послуг. З огляду на збільшення попиту на кваліфікованих фахів соціокультурної діяльності сучасний фахівець повинний завжди розвиватися, бути інноваційним, креативним і прогресивним. Зажди повинен самовдосконалюватися, щоб зрости у професійній сфері.

У підсумку можемо наголосити на тому, що менеджмент соціокультурної діяльності – це мистецтво управління іншими людьми або підлеглими і заохочення їх єдиною ідеєю, яка спрямована на досягнення високих результатів у своїй роботі. Очевидним буде те, що сфера праці у соціокультурній сфері дуже велика. Можна виділити безліч напрямків, а тому фахівець у цій сфері реалізує себе у бажаному напрямку праці, з якої у майбутньому буде результат і шлях реалізації та кар'єрного росту.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на ґрунтовне вивчення підходів та принципів, які доцільно використовувати менеджеру соціокультурної діяльності під час організації своєї практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кочубей, Н. В. (2015) Соціокультурна діяльність : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 122.
2. Бочелюк, В. Й. Бочелюк В. В. (2006). Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 208.

Я. А. Рожко,
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
rozkoarina00@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Г. М. Олійник

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІЛЬНОГО ЧАСУ У СТУДЕНТІВ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Важливою умовою оптимального вирішення завдань, що стоять перед студентом у роки навчання, є розуміння важливості раціональної організації часу і наявності досвіду його використання. Практичні спостереження за діяльністю студентів свідчать про наявний брак такого досвіду у більшості з них. Особливо проблематичним для багатьох студентів є використання вільного часу. Вільний час приваблює студентів нерегламентованістю, самостійним вибором різних занять, можливістю поєднувати в ньому різні, як розважальні, так і розвиваючі види діяльності. Однак потужний педагогічний потенціал вільного часу для значної частини студентів залишається неусвідомленим, нереалізованим. Вільний час сприймається як час розваг. Такий стан певною мірою пояснюється зростанням споживацьких орієнтацій і тенденцією до зниження колективістських засад. Цьому сприяє руйнація культурної інфраструктури, надмірна комерціалізація культурно-дозвілєвої сфери, витиснення з її структури безкоштовних культурних послуг. Впровадження ринкових умов викликало до життя таке явище як робота студентів у позанавчальний час з метою заробітку. За таких обставин потенціал вільного часу як важливого чинника всебічного розвитку студентів значно зменшується, що обумовлює необхідність зосередити увагу на вивченні характеру використання вільного часу студентами, його кількісних і якісних характеристик, визначенні умов удосконалення організації вільного часу студентства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питання організації навчально – виховного процесу досліджують: Л. В. Сохань, В. М. Піча, А. І. Комарова, Н. І. Черниш, В. І. Астахова, О. О. Якуба та ін. У їх дослідженнях аналізуються проблеми молоді, особливості молодіжної субкультури і, зокрема, інтереси та ціннісні орієнтації студентів у дозвілєвій сфері. До вивчення особливостей формування та розподілу вільного часу чималих зусиль доклали українські соціологи Л. А. Аза, Є. І. Головаха, Н. О. Победа, О. О. Ручка, О. М. Семашко, Н. М. Цимбалюк та інші. Однак слід констатувати, що питанням аналізу сучасного стану вільного часу студентів, тенденцій його використання студентською молоддю приділяється недостатньо уваги.

Мета статті полягає у обґрунтуванні культури вільного часу студентів.

Сутнісною характеристикою вільного часу філософи і соціологи визнають вільну діяльність і визначають його як сферу вільної діяльності. У дослідженні Б. А. Трегубова узагальнені основні принципи вільної діяльності, а саме: це сама можливість мати вільний час, позбавлений необхідної діяльності; свобода вибору занять за власним розсудом; зміна видів діяльності у вільний час та їх взаємозаміна, вільне чергування та послідовність; безпосередня спрямованість культурно-дозвілєвої діяльності, на відміну від необхідних занять, на розвиток особистості [4, с. 17].

Сутність вільного часу обумовлює його зміст, тобто упорядковану сукупність видів діяльності та занять, весь реальний процес культурно-дозвілєвої діяльності, реалізованої у визначених формах.

Соціальний феномен вільного часу і дозволя останніми роками привертає увагу дедалі більшого кола дослідників. Він стає предметом обговорення не тільки фахівців, а й широкої громадськості. Вільний час – складова соціального часу, звільнена від виробничих та побутових справ, яка охоплює сферу вільної діяльності людини. Дозволя – сукупність видів діяльності, призначених для задоволення фізичних, духовних та соціальних потреб людей у вільний час [3, с. 215].

Вільний час студентів – це частина позанавчального часу, атрибутивною ознакою якого є вільна діяльність за власним вибором. За своєю сутністю і змістом вільний час студентів доповнює навчальний і заповнюється науково-пізнавальною, професійною, громадською культурною діяльністю, різними формами дозволя, в процесі яких формується висококваліфікований спеціаліст з вищою освітою, активний громадянин своєї країни.

Аналіз наукових досліджень з проблем вільного часу студентів та його організації дозволив дійти висновку, що незважаючи на різнотлумачення у визначенні понять «вільний час студентів», «позанавчальна діяльність студентів», всі дослідники солідарні у спрямованості діяльності студентів у вільний час на всебічний розвиток їх особистостей, що й становить його соціально-педагогічну сутність.

Найбільш поширеною структурою часового простору життєдіяльності студентів визнана структура, що складається з двох основних частин: навчального та позанавчального часу. В свою чергу позанавчальний час розподіляється на чотири основні групи:

- 1) час, пов'язаний з навчанням;
- 2) час, що витрачається на різні домашні справи та інші побутові потреби;
- 3) час, пов'язаний із задоволенням фізіологічних потреб;
- 4) вільний час.

У науковій літературі характеризується структура вільного часу студентів. Так, М. Г. Бушканець вважає, що структура вільного часу складається з декількох груп, а саме:

- 1) діяльності, пов'язаної з освоєнням соціальної інформації (читання, відвідування театрів, виставок, перегляд телепрограм, кінофільмів, спілкування з мистецтвом тощо);
- 2) діяльності, пов'язаної із соціальним спілкуванням (бесіди, зустрічі, обговорення, прогулянки, громадська діяльність);
- 3) індивідуальне проведення часу (аматорські заняття, пасивний відпочинок, прогулянки тощо);
- 4) спорт як особливий вид діяльності у вільний час, поєднуючий як функцію соціального спілкування, так і свої специфічні функції [1, с. 31].

Актуалізація потенційних можливостей вільного часу здійснюється через численні функції. Більшість вчених наділяє статусом головних дві функції вільного часу: розвиваючу і компенсаторну (рекреаційну), їм підпорядковані комунікативна, регулятивна, орієнтаційна тощо [2, с. 72].

Головною *метою розвиваючої* функції є спрямованість на розвиток сутнісних сил людини. У більш вузькому сенсі вона проявляється в розвитку природної обдарованості особистості.

Компенсаторна функція виконує важливу роль в реалізації потенціалу вільного часу студентів. Саме вона відволікає індивіда чи якусь тимчасову групу студентів від участі в напружених формах інтелектуальної діяльності для того, щоб відпочити і отримати емоційну розрядку.

Орієнтаційна функція вільного часу детермінована прагненням студентів до визначення свого місця в житті, його різних сферах.

Комунікативна функція. Поруч з традиційними формами спілкування завдяки впровадженню нових інформаційних та комунікативних технологій набувають поширення нові форми спілкування через систему електронної мережі між людьми незалежно від місця проживання.

На *регулятивну* функцію покладається важливе завдання забезпечення оптимальних пропорцій різних видів діяльності в загальній структурі вільного часу студентів.

Активно сприяє реалізації педагогічного потенціалу вільного часу студентів його *ігрова* функція. Для студентів ігрова діяльність має важливе значення: вона поєднує принципи розважальності, змагання, використання великої кількості ролей.

Художньо-соціалізуюча функція обумовлена впливом художньої інформації та художньо-творчої діяльності на розвиток особистості, її художнього світу. Мистецтво стає потужним каналом художньої соціалізації значної частини студентів, основною формою якої найчастіше визначається самостійна, ініціативна [2].

Таким чином, на підставі наукових досліджень, ми можемо визначити, що *культура вільного часу студентів* – це важливий компонент загальної культури, це спосіб опанування творчим потенціалом вільного часу, це міра реалізації соціально-культурного потенціалу особистості, міра набутих нею умінь та навичок регулювання вільного часу, міра підготовленості студента до участі та організації соціально-значущих видів вільночасової діяльності. З цього визначення зроблено висновок, що формування культури вільного часу, умінь та навичок його ефективного використання становить собою складову частину процесу формування загальної культури майбутніх спеціалістів і одночасно обумовлюється нею.

Висновки. Культура вільного часу студентів виступає важливим чинником оптимальної реалізації його педагогічного потенціалу. Аналіз наукової літератури та практичного досвіду вищих навчальних закладів дозволяє визначити багаті традиції вітчизняної педагогічної практики з організації вільного часу студентів. Але якщо самій організації вільного часу студентів у вищих навчальних закладах приділяється більш-менш постійна увага, то питання формування культури вільного часу, визначення умов оптимальної реалізації його педагогічного потенціалу і соціально-культурного потенціалу студентів залишаються поза нею і потребують детального вивчення з урахуванням сучасних тенденцій до змін в суспільстві взагалі і зокрема – в системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Бушканец М. Г. Свободное время школьника как педагогическая проблема: Метод. пособие. – Казань, 1971. – 120 с.
2. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста. – М.: Высш. школа, 1990. – 142 с.
3. Соціологія культури: Навч. посібник /О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін.; за ред. О. М. Семашка, В. В. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий світ – 2000, 2002. – 334 с.
4. Трегубов Б. А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление. – СПб.: Изд-во СПб ун-та, 1991. – 153 с.

Олена Федорук,
студентка 5 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
olenafedoruk19@gmail.com

Науковий керівник –
кандидат педагогічних наук, доцент
О. Л. Главацька

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Студентські роки – один з найяскравіших етапів життя людини. Він є періодом засвоєння максимального обсягу знань, формування професійних умінь та навичок, набуття досвіду, які сприятимуть в подальшому побудові успішної професійної кар'єри.

Одна з форм самореалізації власного потенціалу та розвитку управлінських якостей студента є їх діяльність у органах студентського самоврядування. Через систему органів самоврядування студенти взаємодіють з широким колом особистостей, різних за політичними поглядами, знайомляться з особливостями та закономірностями функціонування й розвитку соціальних інститутів, що, в свою чергу, сприяє процесу їх соціалізації, розвитку лідерських якостей, формуванню управлінської культури.

Значний інтерес для дослідження становлять роботи провідних вітчизняних і зарубіжних учених, які розглядають проблему впливу студентського самоврядування на формування особистості: Л. Варламової, В. Демчука, Ю. Краценка, К. Потопа, В. Приходька, М. Соловей та ін.

Аналіз наукових праць, які стосуються управлінської культури керівників показує, що питання підготовки фахівців до здійснення управлінської діяльності досліджували О. Бойко, Л. Макодзей, Т. Мацевко, О. Романовський, В. Свистун та ін.

Для сучасного суспільства характерним є ускладнення вимог до рівня підготовки фахівців соціальної сфери, адже роль соціального працівника сьогодні не зводиться лише до носія окремих соціальних функцій. Ідеальний кваліфікований соціальний працівник має бути гармонійно розвиненим, соціально активним, з конкретним духовно-творчим потенціалом, здатним вирішувати проблеми та швидко пристосовуватися до нових соціальних умов.

Метою статті є вивчення впливу діяльності органів студентського самоврядування закладу вищої освіти на формування управлінської культури майбутніх соціальних працівників.

Управлінська культура набуває надзвичайного значення на сьогоднішньому етапі розвитку країни. Поєднуючи в собі мистецтво управління та мистецтво виконання, вона виступає як показник професіоналізму діяльності керівника (менеджера).

Аналізом встановлено, що поняття «управлінська культура» є близьким до поняття «культура управління», однак вони не тотожні. Перше характеризує професійно-особистісні якості спеціаліста, другі – особливості його професійної діяльності. Управлінська культура є важливою передумовою культури управління [5].

Науковець Ю. Ступак визначає поняття «управлінська культура» як сукупність професійних знань, умінь та навичок, особистих якостей керівника, що дозволяє ефективно здійснювати управлінську діяльність на основі постійного самовдосконалення [7]. Ю. Пелеха та Т. Пономаренко розглядають управлінську культуру керівника як якісну сторону його управлінської діяльності.

Управлінська культура в контексті діяльності соціального працівника розглядається як сукупність знань, умінь та навичок необхідних для координації та ефективної взаємодії з клієнтом у процесі вирішення його проблем та безпосереднього задоволення його потреб [1].

Однак, для того щоб досягнути високого рівня управлінської культури необхідно не тільки володіти теоретичними знаннями про сутність управління, а й навчитися застосовувати управлінські методи на практиці. Так, класичним методом соціального управління є метод регламентування, сутність якого полягає в тому, що ефективність управління досягається шляхом розподілу та закріплення завдань, функцій, обов'язків, прав та відповідальності, встановлення взаємозв'язків між суб'єктами управлінської діяльності [4]. Що й виступає підґрунтям для діяльності органів студентського самоврядування та формування управлінської культури кожного студента, залученого у процес керівництва університетом на будь-якому рівні. Адже, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [6], студентське самоврядування – це цілісний структурний механізм, який дозволяє студентам шляхом самоорганізованої діяльності брати участь у керівництві справами свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління закладу вищої освіти, захищати власні права й інтереси, сприяти гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця.

Студентське самоврядування відіграє значну роль у житті сучасної молоді. Воно охоплює усі можливі сфери життєдіяльності закладу вищої освіти: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, дозвіллеву тощо. До основних функцій студентського самоврядування належать: виховання реальних лідерів українського суспільства, донесення проблем молоді до суспільства і держави, набуття організаторських умінь, формування загальної та управлінської культури, виховання почуття обов'язку та відповідальності, зростання соціальної активності молоді, участь студентів в управлінні та визначенні змісту і якості освіти в ролі конструктивних партнерів [3].

Є. Сухова вважає, що в процесі самоврядування студенти послідовно проходять етапи кожного виду організаційної діяльності: адаптаційно-діагностичний, проектно-дослідницький, організаційно-виховний та професійний [2].

Соціальний працівник на рівні «соціальний працівник – клієнт» виконує роль керівника, менеджера, організатора, який безпосередньо повинен володіти управлінською культурою та вмінням організувати діяльність на кожному з вищезазначених етапах.

Отже, засвоєння знань, формування умінь та навичок в контексті управлінської культури студентів закладу вищої освіти в процесі діяльності органів студентського самоврядування спрямоване на підготовку якісно нового фахівця соціальної роботи, готового до роботи у сучасних умовах, здатного вільно адаптуватися до соціальних інновацій у діяльності соціальних установ, служб та організацій. Особливості діяльності студентів у органах студентського самоврядування має широкий спектр можливостей для розвитку їх особистості, виховання перспективного професіонала, керівника, менеджера здатного сміливо приймати самостійні рішення. Все це формує управлінське мислення, організаторські, комунікативні та управлінські здібності, соціальну активність, що є невід'ємною умовою формування управлінської культури майбутнього соціального працівника, професіонала своєї справи.

У закладі вищої освіти органи студентського самоврядування є основою формування лідерських якостей, належного рівня управлінської культури.

Проведене дослідження не вичерпує всієї різноманітності питань. Потребують додаткового вивчення механізми підвищення мотивації студентів до діяльності в органах студентського самоврядування та технології формування управлінської культури студентської молоді у діяльності органів студентського самоврядування.

Список використаних джерел

1. Главацька О.Л. Менеджмент соціальної роботи: теорія та практика : навчально-методичний посібник / О.Л. Главацька. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 616 с.
2. Зубенко Н.Ю., Сухова Е.И. Формирование профессиональной компетентности студентов педагогического колледжа в процессе студенческого самоуправления / Е.И. Сухова, Н.Ю. Зубенко // Компетентностный подход в обучении. – № 11. – 2010. – С. 37-39.

3. Маур А.А. Формирование управленческой культуры будущих менеджеров в вузе: автореф. дис. на соиска-ние уч.степени канд.пед.наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А.А. Маури. – Нижний Новгород, 2009. – 20 с.
4. Польова Т.В. Роль студентського самоврядування у формуванні всебічно розвиненої особистості / Т.В. Польова // Збірник наукових праць. – № 4. – Харків, 2012. – С. 13-14.
5. Пономаренко Т.О. Теоретичні засади культуро-відповідального управління дошкільною освітою: монографія / Т.О. Пономаренко. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. – 272 с.
6. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 № 2984-III // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання. Нормативний збірник / За загальною редакцією Степка М.Ф., Горбунової Л.М. – К. : ФОРУМ, 2007. – Т. 1. – С. 81-94.
7. Ступак О.Ю. Особливості формування управлінської культури студентів педагогічних ВНЗ у діяльності органів студентського самоврядування / О.Ю. Ступак // Наука і освіта. – № 7. – 2010. – С. 242-244.

Тетяна Чумак,
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
Університету імені Володимира Гнатюка,
tani4ka9898@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
О. Л. Главацька

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Зміни соціально-економічних і суспільно-політичних умов життя сучасного українського суспільства вимагають від кожної особистості раціонального мислення, сильної волі та високих моральних якостей. Суспільство як ніколи потребує ділових особистостей, які наділені духовністю, діють згідно законів моралі та етики, здатні творити добро та створювати благо. Тому на сучасному етапі є важливим формування морально-вольових якостей ділової людини у старшокласників, адже саме у цьому віці важливо допомогти підлітку сформувати провідні якості особистості, що стануть рушійною силою всебічного розвитку у майбутньому.

Значну увагу особливостям морального розвитку учнів приділяли такі вчені: Л. Божович, Т. Бортник, Л. Виготський, А. Донцова, В. Сухомлинський В. Селіванова та ін.

Закономірності вольового розвитку досліджували І. Бех О. Биков, М. Боришевський, О. Дашкевич А. Запорожець, В. Котирло, Т. Шульга та ін.

У працях М. Лукашевича, Н. Чабан, О. Набока, Л. Михальова, О. Полякова, О. Селезньова розглядаються аспекти розвитку якостей ділової особистості.

Метою статті є висвітлити особливості формування морально-вольових якостей ділової людини у старшокласників.

Відомо, що властивості й особистісні якості людини формуються в дитячому віці, за винятком тих, що набуваються нею шляхом нагромадження життєвого досвіду, а також завдяки правильній побудові системи виховання та навчання. Зокрема, на етапі дитинства формуються основні мотиваційні, інструментальні та стильові риси особистості. Морально-вольові якості людини не є вродженими, вони формуються й розвиваються у процесі життєдіяльності. У теорії формування морально-вольових якостей особистості важливим чинником визначено поєднання вольових дій із суспільно прийнятою ідеологією, світоглядом, мораллю, традиціями [5].

Гармонійний розвиток морально-вольової сфери старшокласника забезпечує можливість особистості бути активною в різних напрямках діяльності – професійній, громадській, спортивній, інтелектуальній, творчій тощо. А це означає, що така особистість в повній мірі може розкрити свій внутрішній потенціал та якісно змінювати навколишню дійсність.

Аналізуючи наукову літературу, що накопичує великий обсяг матеріалів щодо дослідження формування морально-вольових якостей, перед нами постало завдання практичного застосування нагромадженого досвіду для ефективного формування особистості ділової людини, шляхом систематичного та цілеспрямованого розвитку у неї морально-вольових якостей.

Науковці виявили, що розвиток моральної свідомості пов'язаний із пробудженням інтересу до внутрішнього світу, стосунків з іншими, виникнення потреби у самоаналізі. Відомо, що у старшому шкільному віці часто виникають труднощі із формування моральних переконань. Підліткам важко визначити систему моральних принципів, а також дотримуватися моральної саморегуляції [2].

Невід'ємною рисою ділової особистості виступає воля, дослідник А. Пуні говорив, що воля – це діюча сторона розуму і моральних почуттів, функція нормально працюючого мозку, яка дозволяє людині керувати собою, особливо в умовах подолання перешкод різної ступені

складності [6, с. 312]. Таким чином, розвиток та зміцнення вольових якостей на даному віковому етапі відбуваються на основі зростання самосвідомості. Виробляється вміння підпорядковувати свою поведінку конкретним цілям найближчого самостійного життя. Для досягнення поставленої мети, старшокласники здатні проявити значні вольові зусилля. Наприклад у навчальних ситуаціях, що суб'єктивно оцінюються як важливі для досягнення поставленої мети та потребують концентрації уваги або інтенсивного зосередження. Серед факторів, що мають суттєвий вплив на вольову активність старшокласників, виділяють наступні: сформована мотиваційна сфера, стиль відносин із батьками, гармонійний розвиток особистісних якостей, виховання у родині [1].

Взаємозв'язок вольових якостей з моральними підкреслюється в дослідженні В. Гуріна, який розглядав рівні морально-вольової активності підлітків та здійснив певне угруповання морально-вольових якостей. У підсумку сформувалася нова морально-вольова структура особистості, а не тільки структура її морально-вольової активності особистості. Сформувалося нове психічне утворення – дієва мораль, або морально-вихована воля, яка допомагає розвинути в особистості високу патріотичність, вміння досягати кінцевого результату і використовувати саморегуляцію [3, с. 109].

Щоб сформувати ділові якості в учнів, необхідно вибирати методи, засоби, технології навчання і виховання, спираючись на сучасні вимоги до якості освіти. У світовій практиці існує два напрями розвитку ділових якостей особистості. У рамках першого процес формування ділових якостей здійснюється в спеціально організованій діяльності [4]. Тому, на нашу думку, доцільно теоретично дослідити особливості формування морально-вольових якостей старшокласника та розробити соціально-психологічний тренінг у поєднанні з бесідами, розв'язуванням моральних завдань, диспутів та вправ для формування гармонійно розвинутої ділової особистості, що ефективно прийматиме виклики сучасного соціуму.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці елементів програми для формування морально-вольових якостей ділової людини старшокласників.

Список використаних джерел

1. Белая М.В. Особливості вольової саморегуляції старшокласників / М.В. Белая // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. - 2013. - Вип. 40(1). - С. 41-47.
2. Зимянський А.Р. Психологічні умови розвитку моральної свідомості підлітків : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / А.Р. Зимянський. – Дрогобич, 2015. – 189 с.
3. Ковальова Ю. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей в учнів старшого шкільного віку / Ю. Ковальова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 131. – С. 106-109.
4. Мартинець Л. Методика формування ділових якостей старшокласників засобами проектної діяльності / Л. Мартинець // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 53-57.
5. Формування морально-вольових якостей при заняттях фізичною культурою дітей // Компетентнісні засади освітньо-виховного процесу в умовах ціложиттєвого навчання : збірник наукових праць молодих дослідників / за ред. Н.Г.Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2017. – Вип. 1. – С. 63-69.
6. Хрестоматия по психологии : [учебное пособие для студентов педагогических институтов] / Под ред. Петровского А.В. – М. : Просвещение, 1997. – 528 с.

Дмитро Шведецький,
*студент 1 курсу магістратури
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,*

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
В. А. Поліщук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Освіта нації є основним соціальним капіталом держави, тому підготовка майбутніх соціальних працівників обумовлена вимогами та потребами соціуму в модернізації професійного навчання фахівців, які покликані працювати у соціальній сфері. Оптимізація фахової підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» ґрунтується на використанні педагогічних інновацій, що передбачають активну міжособистісну взаємодію учасників педагогічного процесу. Адже соціальна робота як практична діяльність серед різних верств і груп населення належить до категорії соціономічних професій та потребує від соціальних працівників сформованих умінь конструювати ефективні взаємини в міжособистісній взаємодії на рівні «соціальний працівник – клієнт».

Тому актуальною стає проблема використання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників інтерактивних педагогічних технологій, які розглядаються науковцями як технології співпраці. Розкриття сутності інтерактивних технологій у вищій школі було предметом дослідження багатьох науковців, які вважають інтерактивні підходи найбільш ефективними, бо ставлять студента в активну позицію самостійного освоєння знань.

Термін «**інновація**» в перекладі з латинського означає оновлення, зміну, введення нового. Інновація розглядається як нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Педагогічна інновація розглядається як особлива форма педагогічної діяльності і мислення, яка спрямована на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, впровадження і поширення нового в освіті. Інноваційний процес в освіті – це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов.

Педагогічна інновація розглядається як процес і як результат. Для характеристики інноваційної діяльності в освіті як процесу використовується поняття «**інноваційна технологія**». Термін «технологія» походить від двох грецьких слів – мистецтво, майстерність і наука, навчання. Це дає підстави характеризувати технологію як усвідомлене практичне мистецтво, усвідомлену майстерність. Враховуючи означені особливості технологій навчання й виховання, ми будемо розглядати інноваційні педагогічні технології як «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів».

Надзвичайно важливо, що особистісно орієнтовані технології націлені на формування емоційно-ціннісного ставлення особистості студента до певних фактів, явищ. Їх інноваційність виявляється також у кінцевому результаті, який гарантує не тільки здобуття професійних знань, вироблення умінь і навичок, а й формування компетентностей.

Ефективними для формування готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників є так звані **інтерактивні технології навчання**, які визначаються як

форма організації пізнавальної активності, створення комфортних умов навчання, за яких студент відчуває успішність та інтелектуальну спроможність. Навчальний процес з використанням інтерактивних технологій неможливий без активної взаємодії всіх студентів, а викладач і студент є рівноправними суб'єктами навчання. Вони сприяють не тільки формуванню професійних навичок та вмінь, а й виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей майбутніх фахівців. Інтерактивні технології передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Оскільки професійні обов'язки майбутніх соціальних працівників передбачають постійне спілкування з людьми, які потребують допомоги, то виникає потреба навчити студентів включатися у міжособистісну взаємодію в умовах змодельованих професійних ситуацій, що уможлиблюється в процесі застосування педагогічних інновацій інтерактивного характеру. Інтерактивні технології спрямовуються на організацію активної взаємодії суб'єктів навчального процесу, що надає змогу студентам засвоїти навички виконання професійних ролей та функцій у змодельованих професійних ситуаціях і, таким чином, оптимізувати практичну підготовку студентів до соціальної роботи.

Слово «*інтерактив*» (з англ. interact, де «inter» – взаємний та «act» – діяти) означає здатність до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен, хто навчається, відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників.

Серед основних концептуальних засад ефективного впровадження педагогічних інновацій інтерактивного характеру в освітній процес вищих навчальних закладів визначаються такі:

- *системний аналіз технологічних процесів, прийомів, засобів інтерактивних технологій* як оптимального освітнього середовища для підготовки фахівців соціономічних професій, до яких належить і соціальна робота;
- *системне вивчення інформації щодо застосування інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників*, що має теоретичне та практичне значення для їх професійного зростання;
- *розробка методики застосування засобів інтерактивних технологій у підготовці майбутніх працівників соціальної сфери*;
- *визначення оптимальних педагогічних умов ефективного впровадження інтеракцій у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників*, що передбачає не лише фахову підготовку студентів, але й їх спрямування до найбільш повної самореалізації, розвитку індивідуальності, самостійності, відкритості до самовдосконалення.

Усе це визначає сьогодні стратегію та тактику побудови сучасної системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі і створення викладачами комплексу оптимальних умов для саморозвитку студентів, їх самореалізації в умовах інтерактивного навчання. Адже використання інтерактивних методів надає можливість студентам випробувати свої професійні здібності та вміння на практиці в процесі активної участі у професійно спрямованих інтеракціях. Тому підготовка майбутніх соціальних працівників потребує організації таких педагогічних ситуацій, які відображають можливу взаємодію між фахівцями соціальної роботи та їх клієнтами, а саме: безпосередню міжособистісну комунікацію, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як його сприймає партнер у спілкуванні або група і відповідно інтерпретувати ситуацію та конструювати власні дії, що сприятиме особистісному і професійному зростанню майбутнього соціального працівника [7].

Використовуючи інтерактивні технології у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, доцільно враховувати провідну функцію цих інновацій у педагогічній взаємодії. За цим критерієм інтеракції класифікуються на такі групи методів: створення

сприятливої атмосфери, організації комунікації; організації обміну діяльностями; організації мислєдїяльностї; організації смислотворчостї; організації рефлексивної діяльностї; інтегративні [5, с. 23].

Процесуальною основою методів створення сприятливої атмосфери, організації комунікації є *«комунікативна атака»*, яка здійснюється викладачем на початку організації педагогічної взаємодії для оперативного включення у спільну роботу всіх і кожного студента. Це сприяє самоактуалізації майбутніх соціальних працівників, їх конструктивній адаптації до створеної викладачем професійної ситуації із соціальної роботи.

Використання методів організації обміну діяльностями має на меті поєднання індивідуальної та групової спільної роботи учасників педагогічної взаємодії, спільну активність, співвідношення діяльності викладача і студентів. Провідною ознакою цих методів є об'єднання майбутніх соціальних працівників у творчі групи для спільної роботи в змодельованих професійних ситуаціях як домінуючої умови їх розвитку.

Провідною функцією методів організації смислотворчості є створення суб'єктами навчально-пізнавального процесу нового способу взаємодії, що ґрунтується на відображенні студентами свого індивідуального розуміння змісту професійних явищ, які вивчаються, обміні цими смислами та збагаченні свого індивідуального уявлення про фахову соціальну роботу.

Методи організації мислєдїяльностї створюють сприятливу атмосферу, що надає можливість здійснити мобілізацію творчого потенціалу студентів, розвивати їх позитивну мотивацію до навчання і, водночас, стимулювати активну мислительну діяльність у напрямку конструювання оптимальних та ефективних професійних дій у ситуаціях-моделях, які відображають сутність фахової соціальної роботи.

Методи організації рефлексивної діяльностї спрямовано на самоаналіз і самооцінку студентами своєї діяльностї, її результатів. Методи цієї групи надають викладачу та майбутнім соціальним працівникам можливість зафіксувати стан професійних досягнень і визначити динаміку професійного зростання.

Отже, інноваційні інтерактивні технології навчання є ефективним засобом впливу як на інтелектуальну, так і на ціннісну сферу особистості майбутнього соціального працівника. Вони дають можливість студентам на кожному занятті самостійно приймати рішення й глибше усвідомити, що професійна діяльність у соціальній сфері значною мірою спирається на систему професійних цінностей.

Інтегративні методи (інтерактивні ігри) є способами педагогічної взаємодії викладача та студентів, у яких інтегруються всі провідні функції інтерактивних методів навчання. Саме змодельовані ігрові ситуації можуть бути прототипом професійної діяльностї майбутніх соціальних працівників, що надає змогу студентам шляхом активної участі в таких інтеракціях апробувати свої дії фахівця соціальної роботи ще під час навчання у вищій школі.

Інтерактивні технології навчання допомагають зробити кожного студента не лише слухачем чи спостерігачем, а й активним учасником навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Богданова, І. М. Педагогічна інноватика : навч. посібник / І. М. Богданова. – Одеса : ТЕС, 2000. – 148 с.
2. Дуткевич, Т. В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою / Т. В. Дуткевич // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – С. 26–33.
3. Кабаченко, Н. В. Застосування теорії ролей у сучасній практичній соціальній роботі / Н. В. Кабаченко, Т. В. Семігіна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2005. – № 1 (9). – С. 46–56.
4. Карпенко, Н. А. Інтерактивні методи професійного розвитку менеджерів соціальної роботи / Н. А. Карпенко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : “Логос”, 2008. – Т. 7, вип. 15. – С. 121–124.

5. Кашлев, С. С. Технология интерактивного обучения / С. С. Кашлев. – Мн. : Белорусский верасень, 2005. – 196 с. – (Педагогика, обращенная в завтра).
6. Мельник, В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації / В. В. Мельник // Управління школою. – 2006. – № 23 (133). – С. 15–35.
7. Мельничук, І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія / І. М. Мельничук. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – 326 с.
8. Підласий, І. П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2004. – 616 с.
9. Пометун, О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

Іванна Шевчук,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
Імені Володимира Гнатюка
sevcukivanna71@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Г. М. Олійник

ПРОБЛЕМА ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Кожна дитина є маленькою особистістю, захист і турбота про яку – найперший обов’язок сім’ї, держави та суспільства. Це дає нам зрозуміти те що, кожна дитина з усіма її проблемами, вадами, мріями повинна залишатись пріоритетом у повсякденній діяльності як сім’ї, так і держави, суспільства. Однак не для кожної дитини сучасного українського суспільства дитинство стало щасливою і безтурботною порою. Явище дитячої безпритульності – це «соціальне дно» світу дитинства. Адже сучасне українське суспільство характеризується соціально-політичними і економічними процесами, які неоднозначно позначаються на житті людей. Одночасно із розшаруванням суспільства зростає кількість дітей, які потребують додаткової допомоги та уваги із боку держави. І тому однією з найгостріших та найболючіших проблем в Україні є проблема дитячої бездоглядності та безпритульності, ця тема надзвичайно актуальна і складна [1, с. 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням безпритульності та бездоглядності підлітків, технологій соціально-психологічної роботи з ними неодноразово висвітлювалися у науковій літературі останніми роками. Явище безпритульності підлітків на сучасному етапі розвитку країни досліджували А. Капська, О. Карпенко; специфіку професійної діяльності соціального педагога з безпритульними дітьми визначили Л. Артюшкіна, М. Галагузова, Л. Мардахасев; спрямовання на вирішення проблеми безпритульності серед підлітків та процес соціально педагогічної реабілітації досліджували; О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, Т. Мальцевої, Я. Мудрого, Н. Павлік, М. Тютюнник, С. Чернета.

Найбільш активно проблемами безпритульності у світі займається Міжнародний дитячий надзвичайний фонд ООН ЮНІСЕФ. За останніми дослідженнями Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ встановив, що кількість безпритульних дітей в Україні становить близько 150-160 тисяч, тоді як офіційна статистика повідомляє лише про 12 тисяч. За даними дослідженнями на період 2018-2019 року статистика невтішна. За роки незалежності країни дитяче населення зменшилось майже в 2 рази і сьогодні становить 7,6 млн. Україна зараз посідає 186 місце у світі за показником народжуваності і 13 місце у світі – за показником вимирання нації. Майже 106 тис. дітей, або 1,5% усього дитячого населення країни, живуть і виховуються в інтернатах, але тільки 8% з них є сиротами – решта 92% мають батьків. Кожні три дні 250 дітей потрапляють до інтернатних закладів переважно через бідність і неспроможність надати необхідні послуги для дитини [6].

Сьогодні в нашій державі жодне відомство не має точних даних про кількість безпритульних. Не маючи достовірних статистичних даних про безпритульних дітей в Україні, це спричиняє труднощі у визначенні проблеми [7, с. 45].

Метою статті є дослідження комплексу проблем, пов’язаних із безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, зокрема аналізу причин, наслідків та актуальних питань соціальної профілактики цього явища.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дитяча бездоглядність і безпритульність – одне з найгостріших і найболючіших явищ нашого суспільства. Проблема

дітей вулиці існує в багатьох країнах світу, в тому числі і з високим рівнем соціально-економічного розвитку, що характеризує це явище як складне й неоднозначне. В Україні про дитячу бездоглядність і безпритульність відкрито почали говорити в середині 90-х років минулого століття. А ось термін «безпритульний» з'являється у XVII ст. і пов'язаний із зародженням принципів державної політики відповідно до зубожілих верств суспільства. Наприкінці XVIII ст. цей термін набуває поширення як синонім підлітків у віці 13–16 років без постійного місця проживання [3, с. 28].

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» «Безпритульні – це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ї або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання» [4, с. 152].

Термін «бездоглядні діти» не має чіткого визначення в національному законодавстві, найчастіше він використовується як синонім до поняття «безпритульні діти». Проте, не слід ототожнювати ці поняття, оскільки безпритульність має майновий характер, а бездоглядність – соціальний.

Феномен дитячої бездоглядності надто складний, важко досліджуваний. Тому фахівцями Українського інституту соціальних досліджень була здійснена експертна оцінка безпритульності, а саме: – погіршення матеріального становища значної частини населення; – збільшення незайнятих дітей і підлітків; – економічна експлуатація дорослими дитини (залучення дітей до крадіжок, шахрайства тощо); – послаблення відповідальності батьків за утримання і виховання дітей; – загострення розбіжностей і конфліктностей між батьками і дітьми.

Науковці виділяють три типи причин появи і поширення бездоглядності:

1. Соціально-економічні – тривале порушення трудового устрою життя, що деформує побут людей, економічна криза, голод, епідемії, безробіття, продаж житла, інтенсивні міграційні процеси у зв'язку з військовими конфліктами і природними катаклізмами.
2. Соціально-психологічні – пов'язані із загальною кризою сім'ї: збільшенням числа розлучень і кількості сімей, погіршенням морально-психологічного клімату у відносинах між батьками, що приводить до грубого відношення з дітьми і частих фізичних покарань.
3. Психологічні і психофізіологічні – пов'язані із збільшенням числа дітей, що мають виражені психофізіологічні відхилення в розвитку і межі асоціальної поведінки. Деякі учені співвідносять їх з генетичним нахилом [5, с. 352].

Очевидні прорахунки в морально-етичному вихованні молоді, стрімке падіння авторитету сім'ї і школи, збільшення частки населення, яке існує за межею бідності, боляче відбивається на дітях. Діти з малозабезпечених сімей намагаються шукати краще життя на вулиці. Також значна частина наших громадян у пошуках роботи за межами України змушені залишати своїх дітей без догляду, інколи майже на незнайомих людей, чим часто провокують дітей на неадекватну поведінку та вчинки, в тому числі злочинні. Таким чином, контингент «бездоглядних і безпритульних» сьогодні часто поповнюють також і діти сімей українських трудових мігрантів [2, с. 6].

Ще одна з причин появи дітей на вулиці – це моральна криза сучасного суспільства, адже навіть із благополучних сімей діти втікають на вулицю. Останнім часом більшість дитячих гуртків, спортивних секцій, художніх студій та інших подібних організацій стали функціонувати на платній основі, що не кожна сім'я може дозволити собі такі витрати. В результаті діти опиняються на вулиці, у пошуках кращого життя, що нерідко закінчується алкоголізмом, вживанням наркотиків, бійками, правопорушеннями та злочинами. Неможливо дати вичерпний перелік всіх причин розповсюдження дитячої безпритульності та бездоглядності, бо життя йде вперед, висуваючи перед державою та суспільством все нові й нові завдання, але викорінення цих причин є запорукою подолання дитячої бездоглядності як одного з чинників, що породжують дитячу злочинність.

Профілактика буде ефективною лише тоді, коли проблеми сім'ї, жінки, дитини стануть головними у державі та суспільстві. Підсумовуючи, все вище зазначене на мій погляд, для позбавлення від такого негативного соціального явища, як дитяча безпритульність та

бездоглядність, слід: – працівникам кримінальної поліції у справах дітей, педагогам-організаторам шкіл, шкільним психологам і соціальним працівникам, постійно проводити профілактичні заходи щодо виявлення бездоглядних дітей, базуючись на даних про фактори, що сприяють поширенню цього явища; – створити банк даних дітей, що перебувають у складних життєвих умовах; – інформувати дітей і підлітків про те, куди вони можуть звернутися по соціально-психологічну, медичну, юридичну допомогу у разі потреби; – у складі соціальних служб для молоді створити центри психологічної допомоги для задоволення нагальних потреб безпритульних та бездоглядних дітей, з використанням засобів гуманітарної допомоги; – розробити дієві соціально-психологічні та соціально-педагогічні програми профілактики дитячої бездоглядності; – відродити статус школи як центру профілактичної роботи з молоддю у мікрорайоні; – розробити комплекс заходів щодо забезпечення соціальної зайнятості неповнолітніх, організації їх дозвілля; – підготувати буклетів, де висвітлюються негативні сторони життя на вулиці та його наслідки [7, с. 256]. Такі буклети повинні обов'язково містити інформацію, куди дитині звернутися у скрутній ситуації, телефони довіри даного району, міста. Працівники поліції повинні активно використовувати можливості ЗМІ для висвітлення проблем безпритульних дітей, надавати інформацію про те, яким чином пересічні громадяни можуть їм допомогти.

Висновки. Проблема дитячої бездоглядності потребує комплексного вирішення. Оперативне реагування на кожний факт виявлення дитини, що залишилася без догляду і притулку, так само як і втручання органів влади у долю маленького громадянина, повинно бути очевидним і дієвим. Впровадження нових механізмів реагування надасть можливість широко залучати громадянське суспільство для допомоги бездоглядним дітям, виховання активної життєвої позиції громадян, котрим не байдуже, якими виростуть діти, що не зі своєї волі опинились на вулиці і стали непотрібні власним батькам. Пам'ятайте, діти – це майбутнє кожної держави, вони потребують особливого захисту і піклування.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. В. “Діти вулиці” як об'єкт соціально-педагогічної роботи Вісн. Луган. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. Ч.1. -2012. № 5 (240). 14-20 с.
2. Волинець Л. Наші діти? // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 4 (8). 35–55 с.
3. Зайцевська Т. Ю. Вулична соціальна робота з дітьми вулиці // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи: Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. – Ужгород, – Ч. 1.28-33 с.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // ВВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
5. Капська А. «Соціальна робота»: Навч. Посіб. – К.: Центр. Навч. Літератури, 2004. – 352 с.
6. Кількість дітей в Україні зменшилася майже вдвічі 28.01 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2165052-kilkist-ditej-v-ukraini-zmensilas-majze-vdvici.html>
7. Неблагополучна сім'я як основний фактор дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні/ Д. В. Казначєва// зб. тез. доп. Всеукр. Наук – практ. конф. – 2018. 112-114 с.
8. Деякі аспекти вирішення проблеми безпритульності дітей в Україні / С. Г. Поволоцька // Соціальні проблеми росту безпритульності та профілактики правопорушень серед неповнолітніх : матеріали круглого столу. – Х., 2006. – 256 с.

Юля Ягла,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
Імені Володимира Гнатюка
ylichka.dyka1406@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Г. М. Олійник

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Постановка проблеми. В Україні проблема насильства над жінкою в сім'ї тривалий час не була предметом спеціальних досліджень соціологів, психологів та соціальних працівників. Нею займалися, в основному, криміналісти при вивченні злочинів, які здійснювалися в сімейно-побутовій сфері. Однак, практика останніх років доводить концептуальне осмислення цього питання на державному рівні. Свідченням цього є і сприйняття законодавчої бази, і створення кризових центрів роботи з тими, хто потерпає від насильства в родині.

Відбуваються перші спроби запровадження й реалізації певних моделей роботи: превентивної, навчально-тренінгових програм, роботи з правоохоронними органами, організації притулків для жінок, кризових консультативних центрів (очних та заочних), центрів реінтеграції, груп взаємопідтримки чи самодопомоги, психотерапевтичних програм (індивідуальних та групових).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст та особливості соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей, в тому числі і тих, де відбувається насильство, частково розглянуті в працях В. Гончарова, Т. Журавель, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, В. Петровича, В. Ролінського, І. Трубавіної, Н. Щербак.

Феномен насильства в сім'ї, його чинники, сутність, наслідки, особливості подолання досліджували ряд зарубіжних (А. Бандура, Л. Берковіц, Л. Волкер, О. Волкова, Дж. Доллард, Д. Еліот, Н. Міллер, В. Сатір, Т. Сафонова, І. Фурманов, А. Харчев, О. Цимбал) та українських (В. Бондаровська, О. Кочемировська, К. Левченко, Н. Максимова, Ю. Онишко, Т. Цюман та ін.)

Метою статті є теоретично проаналізувати проблеми сімейного насильства над жінками та розкрити особливості соціальної роботи з жінками, які зазнали насильства у сім'ї.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Соціокультурна трансформація сучасного українського суспільства тісно пов'язана з розширенням сфери соціальної політики, одним із пріоритетів якої є забезпечення повноцінного функціонування суспільства, яке неможливе без створення умов для самореалізації кожної окремої людини. Об'єктами такої політики на сьогодні дедалі більше стають різноманітні групи населення, що потребують специфічних підходів та методів роботи [4, с. 92].

Жінки, що перебувають у складних життєвих ситуаціях, постраждали внаслідок сімейного насильства часто неспроможні до повноцінної життєдіяльності внаслідок втрати частини соціально важливих функцій. Наприклад, часто вони не можуть адаптуватися до суспільних змін, інтегруватися у соціум, зайняти бажану економічну чи соціальну позицію тощо. Відповідно, існує потреба в соціальній реабілітації та відновленні означених функцій таких осіб [1].

Соціальну реабілітацію можна розглядати у контексті таких основних напрямків: соціалізація, соціальна адаптація, соціальна нормативність та соціальний контроль, економічний підхід до вирішення соціальних проблем, соціальна мобільність [1].

Реабілітація, по суті, це відновлення здібностей. А відновлення - це повернення до попереднього стану. Для особи, психічний, емоційний або ж фізичний стан якої зазнав

негативних трансформацій в силу застосування до неї насильницьких дій, не залежно від їх форми та виду, повернення до нормального стану є передумовою подальшого успішного життя.

Головними чинниками, що зумовлюють необхідність здійснення реабілітаційної роботи є потреба в повторній соціалізації особи та її реінтеграція в здорове суспільство, де вона матиме змогу успішно жити та виконувати покладені на неї суспільні функції.

Жертви насильства – особи, які зазнають насильства як примус, що здійснює соціальний суб'єкт (індивід, група, соціум) для досягнення поставлених цілей [3].

Окреслення глибини проблеми насилля, його впливу на життя людини раніше було спрямоване здебільшого на фізичні аспекти. Розгляд цих проблем через призму психосоціальних наслідків спрямований на розвиток нових перспектив. Це доводить необхідність організації конструктивнішого підходу до системи підтримки жертв насилля, що включав би форми, методи та стратегії допомоги потерпілим від насилля.

Людина, яка була піддана насильству знаходиться у стані страху і збудження. Тому потребує підтримки і заспокоєння. Потрібно відгородити потерпілого від цікавих людей і глумливого ставлення. У випадку нетактовного втручання в особисту проблему соціальний працівник повинен допомогти змінити місце проживання, роботу, звернутися до міліції чи в суд.

Для надання необхідної допомоги створюється мережа спеціальних закладів. Головною метою їх діяльності являється надання спеціалізованої, комплексної допомоги (психологічної, соціально-медичної, юридичної, педагогічної та іншої), особам, що знаходяться в кризовому та небезпечному, для фізичного та душевного здоров'я стані, стали жертвою насилля [2].

Пріоритетними напрямками діяльності таких закладів вважаються: виявлення осіб, що були піддані насильницьким діям та мають гостру необхідність у допомозі та підтримці; створення банку даних осіб, що знаходяться в соціально-небезпечному положенні; соціальний патронаж цієї категорії; надання кваліфікованої консультативної допомоги; реалізація реабілітаційних заходів та супровід осіб під час реабілітаційного періоду [2].

Особи, що зіштовхнулись з проблемою насилля, мають можливість особисто звернутись до спеціалізованого закладу або ж можуть бути виявлені через банк даних закладу чи установи соціальної сфери.

Після звернення людини за допомогою вона вже є клієнтом установи соціального захисту та знаходиться на обліку. Перш ніж почати розробку індивідуального плану співпраці спеціаліст зобов'язаний провести первинну оцінку випадку, що включає в себе:

- встановлення природи (етіології) порушення, травми, що є у жертви;
- ідентифікація чинників ризику повторного насилля;
- визначення характеру необхідних змін;
- визначення необхідності втручання з боку інших спеціалізованих служб та закладів (правоохоронні органи, медичні заклади, суд та інші).

Після визначення основних аспектів випадку, відбувається вибір стратегії, узгодження плану дій із клієнтом.

Наступним етапом з вирішення даної проблеми є надання комплексної допомоги жертві. Ця допомога відрізняється своєю багатофункціональністю, вона має не увазі взаємодію спеціалістів кризового відділення різноманітного профілю: психологів, спеціалістів з соціальної роботи, психотерапевтів, юристів.

Спеціаліст з соціальної роботи надає екстрену і комплексну соціальну допомогу (термінова економічна допомога, сприяння в наданні юридичних, медичних послуг) особам, що перенесли насилля, здійснює соціальний патронаж[2].

Юрист, в ході консультації допомагає знайти вихід із ситуації що склалась, наприклад, правильно оформити заяву до суду, прокуратури, оскаржити протиправні дії кривдника.

Психолог здійснює психологічну допомогу (консультування, діагностика). Організовує та проводить психокорекції та реабілітаційні заняття з жертвами насилля.

Головна ціль втручання спеціалістів в подібну ситуацію полягає в тому аби надати всю необхідну інформацію та підтримку, щоб жертва могла прийняти власне рішення, намітити

можливі шляхи виходів із ситуації, навчити протистояти агресорам, відкрити свій власний потенціал.

Спеціалісти центрів у своїй роботі з жертвами насилля використовують найрізноманітніші форми та методи роботи. Серед них: бесіди, консультації, «телефон довіри», соціальний патронаж, тренінги, «групи взаємодопомоги та самодопомоги», психодрама та інші [2].

В процесі консультації вивчається суть існуючої проблеми, пропонуються різноманітні варіанти, що можуть бути використані для її вирішення. В її ході спеціалісти застосовують наступні методи роботи: спостереження, тестування, переконання, інформування, метод художніх аналогій. Отримані дані фіксуються в документації.

Суть соціальної роботи, методи та форми, які будуть застосовуватись в процесі співпраці фахівця та клієнта прямо залежать від ряду обставин: вид скоєних насильницьких дій, форма завданої шкоди, її масштаб, стать і вік жертви та інші чинники.

Звісно, кожен випадок, як і сама особа є особливим та індивідуальним, однак існує певна кількість загальних шляхів подолання наслідків насильницьких дій, а саме:

- ефект сублімації (трансформація потягу до насильства в бік витіснення);
- ефект катарсису (зміна ставлення до насильства на основі психологічної розрядки, що настає внаслідок дій, які заміщують реальний прояв насильства);
- ефект розвитку психологічних процесів (оволодіння клієнтом засобами розв'язання конфліктних ситуацій, автоагресії, емпатії, ідентифікації тощо).

Висновки. Сама ефективність співпраці, ймовірність успішного втілення запланованих дій та досягнення бажаного результату у великій степені залежить від професійних здібностей фахівця. З цієї точки зору важливою є діяльність держави та її інститутів у напрямку підготовки кваліфікованих спеціалістів, служб та закладів.

На сучасному етапі розвитку нашої держави жінкам необхідна допомога у розвитку навичок користування правами людини жінки. Реалізації ідеї рівних прав та рівних можливостей чоловіків і жінок сприяє гендерна просвіта населення, яке з успіхом можуть здійснювати психологи і соціальні працівники.

Список використаних джерел

1. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений: Пер. с англ. – М.: Апрель Пресс, изд-во ЭКСМО-Пресс, 2010. – 502 с.
2. Гончарова Н. І. Проблема насильства в сім'ї в сучасній Україні: соціально-філософський аспект / Н. І. Гончарова // Громадська програма співробітництва по запобіганню насильства в сім'ї / за ред. Ф. К. Думка. – Одеса: OIBC, 1999. – С. 36–41.
3. Єсипенко О. М. Роль центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в організації та наданні допомоги / послуг особам, які вчинили насильство – Луганськ: Луганський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 2009. – 19 с.
4. Луценко О. А. Технології профілактики домашнього насилля. Організація роботи з суб'єктом насильницьких дій / О. А. Луценко та ін. // Навчально-методичний посібник. – Суми, Сум ДПУ імені А.С. Макаренка. – 2011. – 92 с.

Наталія Яковенко,
*Студент 1 курсу магістратури
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,*

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
В. А. Поліщук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Новим підходом до організації соціальної роботи і системи надання соціальних послуг є соціальні технології та технології соціальної роботи. Суспільна свідомість на початку XXI століття визначається інтересом до соціальних технологій, до технологізації соціальної діяльності, що є закономірною складовою світової технологічної революції.

З початку 90-х рр. XX ст. і фактично по теперішній час йде інтенсивна наукова розробка проблем, пов'язаних з технологіями соціальної роботи. Існує досить багато досліджень, в яких дається визначення або розкривається зміст даного поняття. Вважається, що технологія соціальної роботи – це процес послідовних, цілеспрямованих відносин і дій, в ході якого відбувається об'єктивація здібностей людини і створюються умови для формування його потреби до активного соціального функціонування.

Соціальні технології дослідниками розглядаються як сукупність методів, прийомів та впливів, що застосовуються для досягнення мети соціального розвитку. Соціальні технології також розглядаються як сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт з метою його покращення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні даної системи впливу.

Мета полягає у підвищенні ефективності використання інноваційних технологій в соціальній роботі.

Соціальні технології — це сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт із метою його поліпшення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні певної системи впливу. Вони націлені на всі прошарки населення, на широкий спектр соціальної сфери, на створення умов, що дають змогу підвищити життєвий рівень, зменшити чисельність населення, що потребує соціальної допомоги. Стрімкий розвиток соціальної роботи зумовлений соціальним замовленням суспільства, спрямованим, насамперед, на формування соціальної політики щодо дітей, сімей та молоді [8, с. 5]. В іншому випадку технології соціальної роботи можуть бути направлені на роботу з нужденними. Це технології тактичного характеру, що є визначальними в системі соціальної роботи. Наприклад, для послаблення проблеми дитячої безпритульності недостатньо виробити і реалізувати приватні технології надання конкретної допомоги бездомним дітям, а важливо – розробити і здійснити технології, спрямовані на зникнення причин, що призводять до бездомності, на профілактику безпритульності. Наявність тих або інших проблем у соціальній сфері дає поштовх до створення та розробки нових засобів та методів соціальної роботи. Для прикладу, так було створено “телефон довіри”, за допомогою якого надається людям у стресових ситуаціях анонімна психологічна допомога. Ще одним яскравим прикладом є створення соціальних служб і соціальних притулків. Застосування соціальних інноваційних методів дозволяє покращити процес соціальної мобільності, що не в змозі зробити за допомогою деяких традиційних форм і методів

Вивчаючи нові технології в соціальній роботі, зупинимось детальніше на – технології формування здорового способу життя працівників, тобто – здоров'язберігаючі технології.

Здоров'язберігаючі технології – являють собою сукупність форм, засобів, методів, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів у підтримці фізичного, психічного, морального та соціального благополуччя працівника. Вони набувають все більшого значення в соціальній роботі з персоналом організації, оскільки стан здоров'я працівника має тенденцію до погіршення.

Особливої актуальності набуває технологія самозбереження здоров'я і життєвого оптимізму (ортобіозу з лат. – розумного способу життя), хоча в соціальній роботі з персоналом в організаціях дана технологія ще маловідома. В рамках даної технології в якості основного інструментарію освоюються міні-технології, а саме слід виокремити, такі як:

- ✓ рекреація (зміцнення фізичного здоров'я),
- ✓ релаксація (зміцнення психічного здоров'я);
- ✓ катарсис (система заходів, що зміцнюють моральне здоров'я людини, заснована на самоконтролі, відчутті совісті).

Новим напрямком роботи, метою якого є збільшення цілеспрямованості професійних дій, підвищення кваліфікації та підвищення ступеня задоволеності своєю роботою є супервізорство, котре включає в себе підготовку соціального працівника, його подальший професійний ріст і профілактику професійних ризиків. Обов'язками соціального працівника-супервізора є сприяння підвищенню кваліфікації персоналу, рівня його знань, навичок і умінь; узгодженість конфліктів в поведінці, профілактика стресів, організація дозвілля, корпоративних заходів; підбір і постановка кадрів; плануванні соціальної роботи; підбір «команд»; розподіл обов'язків між членами команди; моніторинг; контроль; оцінка якості роботи соціального працівника.

Одна з провідних технологій соціальної роботи – соціальна адаптація – процес активного освоєння особистістю або групою нового для неї соціального середовища. Вона характеризує, з одного боку, процес взаємодії об'єкта соціальної роботи з соціальним середовищем, а з іншого – є відображенням певного результату соціальної роботи, який може виступати критерієм її ефективності. Тому розуміння сутності адаптивних процесів, їх механізму – необхідна умова професіоналізму соціального працівника.

Соціальну адаптацію – визначають як процес активного освоєння особистістю або групою нового для неї соціального середовища. У соціальній роботі адаптація розглядається як процес пристосування особистості (соціальної групи), що опинилася у СЖО до середовища життєдіяльності. Причиною цього в основному служить зміна соціального статусу особистості в результаті втрати роботи, виходу на пенсію, інвалідності, вимушеної міграції, різким погіршенням соціально-економічних обставин. Процес пристосування індивіда до нового середовища життєдіяльності передбачає виділення тих її сторін, властивостей і характеристик, до яких необхідно адаптуватися, перш за все, тобто об'єкта соціальної адаптації.

Соціальна адаптація, включає чотири ступені адаптованості особистості до нового соціального середовища:

- початкова стадія – стадія, коли індивід знає, як він повинен поводити себе в новому середовищі, але в своїй свідомості поки не визнає його цінностей і може навіть щось відкидати;
- друга стадія – це стадія терпимості, коли індивід і нове середовище проявляють взаємну терпимість до систем цінностей і зразків поведінки один одного;
- третя стадія – визнання і прийняття індивідом основних систем цінностей нового середовища при одночасному визнанні деяких цінностей індивіда його новим середовищем;
- четверта стадія – це асиміляція, тобто повний збіг систем цінностей індивіда і середовища.

Використання інноваційних технологій в соціальній сфері визначається перш за все необхідністю використання прийомів і методів інноваційної діяльності, в результаті якої

народжуються і отримують своє втілення нові науково-практичні ідеї, підходи, ініціативи. При цьому відбуваються позитивні якісні зміни в різних сферах суспільного життя, що призводить до раціонального використання матеріальних, духовних, соціальних та інших ресурсів.

Інноваційним методом соціальної роботи є інтегрований підхід у наданні соціальних послуг, що відчутно посилює їх ефективність завдяки покращеній скоординованості дій соціальних служб. У цьому відношенні слід відзначити впровадження нових проектів, що містять інноваційні підходи до реформування системи опіки над дітьми, до роботи із вразливими сім'ями [2]. Розвиток інтегрованого підходу до надання соціальних послуг уразливим сім'ям та дітям спрямований насамперед на забезпечення права дитини на сімейне виховання. Цей підхід передбачає надання комплексних соціальних послуг на основі оцінки потреб дітей і сімей, забезпечення активної участі клієнтів у плануванні й моніторингу соціальних послуг, залучення ресурсів громади до вирішення проблем дітей і сімей, подолання складних життєвих обставин. Успішна реалізація інтегрованого підходу здійснюється на принципах співпраці органів державного управління, закладів соціального захисту дітей та громадських організацій.

Перспективним є використання в практиці соціальної роботи такого інноваційного методу, як соціальне замовлення.

Соціальне замовлення – це комплексом правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя. Соціальне замовлення передбачає виділення державою коштів на основі конкурсного розгляду пропозицій щодо надання послуг недержавними організаціями щодо вирішення відповідних місцевих проблем [3]. Серед таких проблем можуть бути: соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам; соціальна реабілітація учасників бойових дій; боротьба із бездомністю, дитячою безпритульністю та бездоглядністю; профілактика СНІДу, ВІЛ-інфекції та наркоманії; сприяння зайнятості та активному довголіттю людей похилого віку та ін.

Інноваційні технології в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді ЦСССДМ – представляють собою такі методи, прийоми інноваційної діяльності, які спрямовані на утворення та матеріалізацію нововведення в громаді міста, реалізацію таких ініціатив, які викликають саме якісні зміни в соціальному становищі дітей та молоді, приводять до оптимального використання ресурсів та формування нової норми соціальної роботи в службі. Соціальні інновації дозволяють центрам соціальним службам для сім'ї, дітей та молоді ЦСССДМ забезпечити розвиток центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в умовах внутрішньої ресурсної обмеженості та зовнішньої загальної конкуренції; розробити та послідовно реалізовувати програми надання легкодоступних, безкоштовних, професійних соціальних послуг за місцем проживання, у відкритому середовищі для сімей, дітей, молоді, їх батьків та за їх участю; систематично реалізовувати завдання розвитку базового та творчого рівнів соціальних працівників центрів соціальних служб сім'ї, дітей та молоді в умовах конкретних соціальних проблем.

Соціальні інновації досить різнопланові, що в першу чергу обумовлюється різноманітністю соціального життя дітей, молоді, їх батьків, громади міста. Використання нових методів та технологій при вирішенні конкретних проблем потребує їх модифікації та пристосування до специфіки районів міста, управління соціальними службами для молоді, ресурсів соціальної роботи з дітьми та молоддю, що в свою чергу обумовило використання та розвиток інноваційного методу, який ґрунтується на нових ідеях і принципах вирішення складних комплексних завдань.

За допомогою інноваційних соціальних технологій можна вчасно вирішувати соціальні конфлікти, запобігати соціальній напрузі, блокувати ризиковані ситуації, приймати та впроваджувати оптимальні управлінські рішення.

Отже, соціальні інновації повинні бути націлені на розв'язання найбільш актуальних проблем, що стоять перед державою і суспільством в забезпеченні соціального благополуччя і соціальних прав населення. Впровадження та використання інноваційних технологій у соціальній роботі сприятиме поліпшенню процесу надання соціальних послуг, розширенню можливостей стабілізації життя вразливих груп населення, вирішенню соціальних проблем суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Мечников И. И. Этюды о природе человека. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1961. 292 с.
2. Шепель В. М. Ортобиотика: слагаемые оптимизма. М.: Авиценна, ЮНИТИ, 1996.
3. Юматова Д. Б. Технология сохранения здоровья и жизненного оптимизма: Информ.-метод. материал. М.: ГУ Центр "Семья", 2004.
4. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов. М., 2006.
5. Александрова А., Чагин К., Рэймонд Страйк. Эффективность активных программ содействия занятости населения, реализуемых органами местного самоуправления. Программа «От пособия к зарплате» в России. – М: Институт экономики города, 2003. – 20 с.
6. Тюття Л. Т. Соціальна робота: Теорія і практика / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова – К. : ВМУРОЛ “Україна”, 2004. – 408.
7. Усманов Б. Ф. Социальная инноватика : учебное пособие. Изд.3-е, перераб. и дополн. / Б. Ф. Усманов – М. : Социум, 2015.
8. Дмитрієва Л. Державна сімейна політика і громадянське суспільство / Л. Дмитрієва. – К. : Главник, 2006. – 78 с.

Анастасія Яремечко,
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
nastiayaremechko@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент Г. В. Лещук

КОМУНІКАТИВНА МАЙСТЕРНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Комунікація у соціальній роботі є цілеспрямованим процесом взаємодії соціального працівника і клієнта. Саме за майстерністю спілкуватись і визначається професіоналізм фахівця соціальної роботи, адже йому необхідно правильно генерувати ідеї для вирішення проблем клієнтів, висловлювати власні почуття, формулювати думки, інформувати клієнта, давати поради та висловлювати підтримку.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання: як соціальному працівнику підвищувати рівень своїх комунікативних навичок? Що впливає на успішність професійного спілкування? Чи достатньо уваги майбутні соціальні працівники приділяють цим питанням?

Дослідженням проблеми формування комунікативної компетентності соціальних працівників займаються такі автори як: В. Москаленко, О. Канюк, І. Козубовська, Т. Кобзар, Н. Левицька, Д. Годлевська, О. Киричук, О. Коропецька, Т. Федотюк та інші.

Існує думка, що вміння спілкуватись є могутнім чинником кар'єрного просування – воно важливіше за хорошу освіту, зв'язки чи навіть(!) професійні навички (Карнегі, 2009). Без сумніву, освіта соціальним працівникам пропонує безліч можливостей для набуття чи вдосконалення комунікативних навичок, але як показує практика, чимало працівників соціальних закладів та служб обмежуються звичним шаблонним ритуалом зі слів привітання та речитативу незрозумілих клієнту термінів та висловлювань. Попри це, спілкування обмежується не лише словами, не можна упускати значення міміки та емоційного фону, який неодмінно відчуватиме клієнт (Особливості спілкування соціальних працівників і клієнтів, 2019).

Останнім часом великої популярності набули різноманітні комунікаційні тренінги, інструкції з методик спілкування. Людей вчать налагоджувати комунікацію, встановлювати візуальний контакт, на що звертати увагу у ході спілкування, як керувати власною мімікою та жестами тощо. Відповідно, є багато можливостей навчитись будувати довірливе спілкування з клієнтом, бачити його реакції, знімати стрес, нівелювати негативні емоції. Раніше подібні проблеми вирішували кваліфіковані психоаналітики, а сьогодні з ними можуть впоратися фахівці різного профілю завдяки самоосвіті та самовдосконаленню, зокрема, й соціальні працівники.

На що ж потрібно звернути першочергову увагу соціальному працівнику в процесі комунікації та як не розгубитись серед розмаїття різних порад, практик та технік?

1. *Настрій.* Поширеною є думка, що соціальні працівники хоч і стресостійкі у своїй більшості, але перманентно позитивною жодна людина не може бути і не буде. Погоджуємося, що позитивним соціальний працівник бути не зобов'язаний, але «нести» позитив, заряджати правильними думками та ідеями – так! Звісно, якщо спілкування було недовгим чи епізодичним, то клієнт швидко звільниться від впливу фахівця і стане таким же, як і був до нього. Саме тому контакти постійні, регулярні – запорука змін (якщо соціальний працівник у цьому майстер).

С. А. Пінкер, психолог з Гарварду, зауважував, що успіх у передачі настрою залежить від сили наміру. Отже, якщо Ви хочете поділитись своїм настроєм, думками, головне – справді цього бажати та бути впевненим у собі та своєму успіху (Клейнман, 2016).

2. *Голос*. Непоставлений голос, як і постава, жести, рухи, справляє на клієнта не найкраще враження. Це відбувається незалежно від того, наскільки розумні речі говорить спеціаліст. Щоб Вас не тільки слухали, але й сприймали, вимова повинна бути виразною, теплою, доброзичливою, жести – позитивними та відкритими. За допомогою правильного дихання, інтонацій, правильно розставлених пауз, помірної швидкості та гучності мови будь-який голос звучатиме мелодійно та переконливо. Не обійдеться й без внеску Вашої індивідуальності, адже кожна людина – особистість. Небагато людей говоритиме так, як Ви, небагато буде висловлювати так свої думки, якщо Ви будете говорити природньо. Вкладайте душу у свій голос, не старайтесь нікого копіювати і все вийде.

3. *Мова тіла*. Спостерігаючи за клієнтом усього лиш упродовж декількох хвилин можна помітити, що ж відбувається у його душі. У нагоді стануть позитивні сигнали (усмішка, відкрита поза, зоровий контакт, кивки головою на знак згоди, нахил тулуба вперед) та негативні (напруженість тіла, дрібні рухи пальцями, прикривання рота долонею, руки, схрещені на грудях). Якщо Ви на тому етапі розмови з клієнтом, коли він не проти рукотискань – зверніть на них увагу: там може міститись цілий ряд прихованих сенсів (прагнення домінувати, нерішучість, прихована агресія, небажання впускати Вас у свій простір тощо).

4. *Слухання*. Успішність професійного спілкування соціального працівника залежить і від уміння слухати. Фахівець має розвивати у собі навички активного слухання, уміння демонструвати уважність, виявляти непідробний інтерес до того, що актуальне для клієнта. Таке слухання пов'язане з критичним мисленням, використанням навичок спостереження за особливостями і змінами вербальної та невербальної поведінки клієнта (Процес комунікацій у соціальній роботі, 2019).

Можемо зробити висновок, що у процесі спілкування відбувається взаємний вплив людей один на одного, а також обмін різними ідеями, інтересами, настроями, почуттями. Співрозмовники певним чином сприймають один одного, тобто кожен із них формує цілісний образ іншого, оцінюючи його зовнішній вигляд та поведінку. Сприйняття й порозуміння співрозмовників залежить від багатьох чинників, які слід знати соціальним працівникам і враховувати у своїй практичній діяльності.

Отже, однією із визначальних умов, яка впливає на взаємини соціального працівника і клієнта, є здатність фахівця соціальної роботи до ефективного спілкування. Клієнт має відчувати, що його справді розуміють, співпереживають із ним, і що такому фахівцю можна довіряти.

Список використаних джерел

Карнеги, Д. (2009). *Как выработать уверенность в себе и влиять на людей*. Минск: Попурри.

Клейнман, П. (2016). *Психология 101: факты, теория, статистика и также иные!* Харків: Глобус.

Особенности спілкування соціальних працівників і клієнтів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://works.doklad.ru/view/-Jv2G-oS0IE.html>.

Процес комунікацій у соціальній роботі. Сутність процесу комунікації між соціальним працівником і клієнтом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/38456/sotsiologiya/protsees_komunikatsiy_sotsialniy_roboti.

ДЛЯ НОТАТОК

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

**Збірник наукових праць за матеріалами
IX Міжнародної науково-практичної конференції**

9-10 квітня 2020 року

Зміст статей подано в авторській редакції.

За заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слезанської

Здано до складання 20. 03. 2019 р. Підписано до друку 04. 04. 2019 року.

Папір 65 гр/м². Друк RESO. Гарнітура TimesNewRoman.

Ум. друк. ар. 4, 5. Обл. -вид. арк. 5. Формат 60×84/16.

Наклад 100 при. Зам. №23

Редакційно-видавничий відділ

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

Вул. . М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна

Свідоцтво про реєстрації ТР№ 241 від 18. 11. 97